МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЗАПОРІЗЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

ФАКУЛЬТЕТ СОЦІАЛЬНОЇ ПЕДАГОГІКИ ТА ПСИХОЛОГІЇ

КАФЕДРА ДОШКІЛЬНОЇ ТА ПОЧАТКОВОЇ ОСВІТИ

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

магістра

на тему: **«РОЗВИТОК МОВЛЕННЯ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ЗАСОБАМИ МОВЛЕННЄВО-ІГРОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ»**

Виконала: студентка 2 курсу, групи 8.0123-з
спеціальності: 012 «Дошкільна освіта»
освітньо-професійної програми «Дошкільна освіта»
Т. О. Хмара

Керівник: к. пед. н., кафедри дошкільної та початкової освіти, доцент _____ Н. В. Вахняк

Рецензент: доцент кафедри дошкільної та початкової освіти, к. пед. н., доцент _____ Г. З. Скірко

Запоріжжя
2024

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЗАПОРІЗЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Факультет соціальної педагогіки та психології
Кафедра дошкільної та початкової освіти
Рівень вищої освіти магістерський
Спеціальність 012 «Дошкільна освіта»
Освітньо-професійна програма «Дошкільна освіта»

ЗАТВЕРДЖУЮ
Завідувач кафедри _____

«____» _____20__ року

ЗАВДАННЯ
НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ СТУДЕНТЦІ

Хмарі Тетяні Олексіївні

1. Тема роботи: «Розвиток мовлення дітей старшого дошкільного віку засобами мовленнєво-ігрової діяльності»
керівник роботи Вахняк Надія Вікторівна, кандидат педагогічних наук, доцент
затверджені наказом ЗНУ від «24» вересня 2024 року № 1447-с

2. Строк подання студентом роботи: 01 грудня 2024 р.

3. Вихідні дані до роботи: матеріали педагогічної практики, курсових робіт

4. Зміст розрахунково-пояснювальної записки (перелік питань, які потрібно розробити): розкрити особливості мовленнєвого розвитку дітей старшого дошкільного віку; проаналізувати роль та значення ігор у розвитку мовлення дітей; визначити види та класифікацію дитячих ігор; охарактеризувати взаємозв'язок ігрової, мовленнєвої діяльності з комунікативними процесами в дошкільному віці та окреслити педагогічні умови розвитку мовлення дітей старшого дошкільного віку засобами мовленнєво-ігрової діяльності; розробити методичні рекомендації щодо розвитку мовлення дітей старшого дошкільного віку засобами мовленнєво-ігрової діяльності.

5. Перелік графічного матеріалу: 5 таблиць, 7 рисунків

6. Консультанти розділів роботи

Розділ	Прізвище, ініціали та посада консультанта	Підпис, дата	
		завдання видав	завдання прийняв
Вступ	Вахняк Н. В.	04.03.24 р.	04.03.24 р.
Розділ 1	Вахняк Н. В.	08.04.24 р.	08.04.24 р.
Розділ 2	Вахняк Н. В.	10.06.24 р.	10.06.24 р.
Висновки	Вахняк Н. В.	09.09.24 р.	09.09.24 р.
Додатки	Вахняк Н. В.	21.10.24 р.	21.10.24 р.

7. Дата видачі завдання: 02.03.23 р.

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ з/п	Назва етапів кваліфікаційної роботи	Строк виконання етапів роботи	Примітка
1.	Збір та систематизація матеріалу	лютий	виконано
2.	Написання вступу	березень	виконано
3.	Написання першого розділу	квітень-травень	виконано
4.	Написання другого розділу	червень	виконано
5.	Написання висновків	вересень	виконано
6.	Оформлення додатків	жовтень	виконано
7.	Оформлення роботи, рецензування	листопад	виконано
8.	Захист	грудень	

Студент _____ Хмара Т. О.
(підпис) (прізвище та ініціали)

Керівник роботи _____ Вахняк Н. В.
(підпис) (прізвище та ініціали)

Нормоконтроль пройдено

Нормоконтролер _____ Вахняк Н. В_
(підпис) (прізвище та ініціали)

РЕФЕРАТ

Кваліфікаційна робота: 77 с., 7 рисунків, 5 таблиці, 56 джерел, 10 додатків.

Мета дослідження є теоретичне дослідження та аналіз використання мовленнєво-ігрових вправ як одного з основних методів розвитку мовлення дітей та розробити методичні рекомендації щодо розвитку мовлення дітей старшого дошкільного віку засобами мовленнєво-ігрової діяльності.

Об’єкт дослідження: процес розвитку мовлення дітей старшого дошкільного віку засобами мовленнєво-ігрової діяльності.

Предметом дослідження є засоби мовленнєво-ігрової діяльності та педагогічні умови розвитку мовлення дітей старшого дошкільного віку засобами мовленнєво-ігрової діяльності.

Методи дослідження: загальні методи наукового пізнання – діалектичний і логічний методи пізнання, абстрагування, аналіз і синтез, індукція й дедукція з метою визначити види та класифікацію дитячих ігор; окреслити педагогічні умови розвитку мовлення дітей; розробити методичні рекомендації; методи теоретичного дослідження – педагогічний аналіз філософської, психологічної, педагогічної літератури та узагальнення отриманої інформації з метою розкрити особливості мовленнєвого розвитку дітей старшого дошкільного віку.

Теоретичне значення роботи полягає в теоретичному обґрунтуванні педагогічних умов розвитку мовлення дітей старшого дошкільного віку засобами мовленнєво-ігрової діяльності.

Практичне значення роботи полягає в розробленні методичних щодо розвитку мовлення дітей старшого дошкільного віку засобами мовленнєво-ігрової діяльності.

Галузь використання: заклади дошкільної освіти, центри розвитку дитини.

РОЗВИТОК МОВЛЕННЯ, ДІТИ, СТАРШИЙ ДОШКІЛЬНИЙ ВІК, ЗАСОБИ, МОВЛЕННЄВО-ІГРОВА ДІЯЛЬНІСТЬ.

SUMMARY

Cloud T. O. Development of Speech of Children of Older Preschool Age by Means of Game Based Speech Activities.

The qualification work consists of an introduction, two parts, conclusions, a list of references from 56 sources, 7 figures, 5 tables, and ten appendices.

In modern conditions, when a child is expected to have high communicative competence, the development of speech at the preschool stage becomes the basis for further learning and successful integration into society. The importance of oral speech as a means of self-expression, exchange of thoughts and information cannot be underestimated.

Speech and play activities are a tool that allows children to learn language norms, enrich their vocabulary, and form grammatical and lexical structures through interactive and emotionally engaging learning.

The purpose of the study is to conduct a theoretical study and analysis of the use of speech and game exercises as one of the main methods of developing children's speech and to develop methodological recommendations for the development of speech in older preschool children using speech and game activities.

The research tasks:

1) to reveal the features of speech development of older preschool children;

2) to analyze the role and importance of games in the development of children's speech;

3) to identify the types and classification of children's games;

4) to characterize the relationship between play and speech activity with communicative processes in preschool age and to outline the pedagogical conditions for the development of speech in children of senior preschool age using speech and play activities;

5) to develop methodological recommendations for the development of speech in older preschool children using speech and play activities.

Object of research: the process of speech development of children of senior preschool age by means of speech and game activity.

The subject of research is the means of speech and game activity and pedagogical conditions for the development of speech of children of senior preschool age by means of speech and game activity.

The Part 1 “Theoretical principles of speech development in children of senior preschool age” contains the features of speech development in children of senior preschool age; the role and significance of games in the development of children’s speech are analyzed; the types and classification of children’s games are determined.

The Part 2 “Practical aspects of using speech and game activities in the development of speech of preschoolers” characterizes the relationship between game and speech activities with communicative processes in preschool age and outlines the pedagogical conditions for the development of speech of children of senior preschool age using speech and game activities; methodological recommendations have been developed for the development of speech in older preschool children using speech and play activities.

The results obtained can be used by educators of preschool educational institutions, teachers of child development centers, and in the process of training future educators in the development of speech of older preschool children using speech and game activities.

Keywords: speech development, children, senior preschool age, tools, speech and game activities.

ЗМІСТ

Вступ……..... 8
Розділ 1. Теоретичні засади розвитку мовлення дітей старшого дошкільного віку …..... 12
1.1. Особливості мовленнєвого розвитку дітей старшого дошкільного віку 12
1.2. Роль та значення ігор у розвитку мовлення дітей..... 22
1.3. Види і класифікація дитячих ігор……. 29
Розділ 2. Практичні аспекти використання мовленнєво-ігрової діяльності у розвитку мовлення дошкільників ……..... 42
2.1. Взаємозв'язок ігрової, мовленнєвої діяльності з комунікативними процесами в дошкільному віці …… 42
2.2. Педагогічні умови розвитку мовлення дітей старшого дошкільного віку засобами мовленнєво-ігрової діяльності……..... 54
2.3. Методичні рекомендації щодо розвитку мовлення дітей старшого дошкільного віку засобами мовленнєво-ігрової діяльності…….. 64
Висновки……..... 82
Список використаних джерел……..... 86
Додатки……..... 91

ВСТУП

Мовленнєвий розвиток дітей старшого дошкільного віку є важливим аспектом їхнього загального розвитку, оскільки сприяє формуванню когнітивних, комунікативних та соціальних навичок, необхідних для подальшого навчання та адаптації в суспільстві. Однак, на практиці часто спостерігається недостатній рівень мовленнєвого розвитку, що обумовлює потребу у пошуку нових підходів і методів навчання.

Мовленнєво-ігрова діяльність є одним з ефективних засобів розвитку мовлення, оскільки поєднує навчання з елементами гри, що є природним для дітей цього віку. Ігри сприяють не тільки освоєнню нових слів і виразів, а й розвитку здатності до організації думок, адекватного реагування на питання та взаємодії з іншими.

Актуальність дослідження полягає у необхідності вивчення ефективних методів розвитку мовлення у старшому дошкільному віці через мовленнєво-ігрову діяльність. Це дозволяє не лише покращити мовленнєві навички, але й позитивно впливає на емоційний, соціальний та інтелектуальний розвиток дітей.

Значущість теми дослідження обумовлюється пріоритетними напрямами, визначеними Національною доктриною розвитку освіти України у XXI столітті (2002), а також основними положеннями таких нормативно-правових актів, як Закони України «Про освіту» (2017), «Про дошкільну освіту» (2021), «Комплексні заходи щодо всебічного розвитку і функціонування української мови» (2005), Державний стандарт дошкільної освіти України (БКДО, 2021). Ці документи орієнтовані на модернізацію системи дошкільної освіти, актуалізацію змісту освітнього процесу, а також вдосконалення форм, методів і технологій навчання, що, у свою чергу, сприяє розвитку дітей як носіїв рідної мови, формуванню мовленнєвих та комунікативних компетенцій.

Гра відіграє значну роль у процесі розвитку мовлення дітей дошкільного віку, займаючи одне з найважливіших місць серед засобів, які сприяють формуванню мовленнєвих навичок у цей період. Її вплив на виховний процес був глибоко проаналізований і всебічно розкритий у наукових працях видатних педагогів-класиків, серед яких можна відзначити таких, як Я. Коменський, С. Русова, В. Сухомлинський, К. Ушинський та ін., численних психологів, серед яких Ю. Аркін, Л. Виготський, Н. Виноградов, Д. Ельконін, С. Рубінштейн, Д. Узнадзе та ін. Дослідження цих вчених дозволили виявити глибокий взаємозв'язок між ігровою діяльністю та розвитком мовленнєвих здібностей дітей, що, у свою чергу, забезпечує ефективність процесу соціалізації та когнітивного розвитку. У сучасній педагогічній науці роль гри в розвитку мовлення дітей дошкільного віку продовжує бути предметом численних досліджень, серед яких особливу увагу слід приділити роботам Л. Артемової, А. Богуш, Н. Гавриш, О. Гладченко, Н. Дикань, Г. Григоренко, Л. Калмикової, К. Крутій, С. Логвинчук, Н. Луцан, Н. Маковецької, Г. Швайко та інших сучасних учених, які продовжують розвивати теоретичні та практичні аспекти цієї теми, визначаючи нові підходи до використання гри як одного з основних методів мовленнєвого розвитку дітей.

Отже, актуальність окресленої проблеми, її важливість для теорії та недостатній рівень розробленості щодо практики виховання обумовили вибір теми кваліфікаційної роботи: «Розвиток мовлення дітей старшого дошкільного віку засобами мовленнєво-ігрової діяльності».

Метою дослідження є теоретичне дослідження та аналіз використання мовленнєво-ігрових вправ як одного з основних методів розвитку мовлення дітей та розробити методичні рекомендації щодо розвитку мовлення дітей старшого дошкільного віку засобами мовленнєво-ігрової діяльності.

Відповідно до мети дослідження було визначено такі завдання:

– розкрити особливості мовленнєвого розвитку дітей старшого дошкільного віку;

– проаналізувати роль та значення ігор у розвитку мовлення дітей;

– визначити види та класифікацію дитячих ігор;

– охарактеризувати взаємозв’язок ігрової, мовленнєвої діяльності з комунікативними процесами в дошкільному віці та окреслити педагогічні умови розвитку мовлення дітей старшого дошкільного віку засобами мовленнєво-ігрової діяльності;

– розробити методичні рекомендації щодо розвитку мовлення дітей старшого дошкільного віку засобами мовленнєво-ігрової діяльності.

Об’єкт дослідження: процес розвитку мовлення дітей старшого дошкільного віку засобами мовленнєво-ігрової діяльності.

Предметом дослідження є засоби мовленнєво-ігрової діяльності та педагогічні умови розвитку мовлення дітей старшого дошкільного віку засобами мовленнєво-ігрової діяльності.

Для розв’язання поставлених завдань було застосовано наступні методи дослідження:

– загальні методи наукового пізнання – діалектичний і логічний методи пізнання, абстрагування, аналіз і синтез, індукція й дедукція з метою визначити види та класифікацію дитячих ігор; охарактеризувати взаємозв’язок ігрової, мовленнєвої діяльності з комунікативними процесами в дошкільному віці та окреслити педагогічні умови розвитку мовлення дітей старшого дошкільного віку засобами мовленнєво-ігрової діяльності; розробити методичні рекомендації щодо розвитку мовлення дітей старшого дошкільного віку засобами мовленнєво-ігрової діяльності.

– методи теоретичного дослідження – педагогічний аналіз філософської, психологічної, педагогічної літератури, нормативно-правових документів та узагальнення отриманої інформації з метою розкрити особливості мовленнєвого розвитку дітей старшого дошкільного віку; проаналізувати роль та значення ігор у розвитку мовлення дітей.

Теоретичне значення роботи полягає в теоретичному обґрунтуванні педагогічних умов розвитку мовлення дітей старшого дошкільного віку засобами мовленнєво-ігрової діяльності.

Практичне значення роботи полягає в розробленні методичних щодо розвитку мовлення дітей старшого дошкільного віку засобами мовленнєво-ігрової діяльності.

Отримані результати можуть бути використані вихователями закладів дошкільної освіти, педагогами центрів розвитку дитини та в процесі підготовки майбутніх вихователів щодо розвитку мовлення дітей старшого дошкільного віку засобами мовленнєво-ігрової діяльності.

РОЗДІЛ 1
ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ РОЗВИТКУ МОВЛЕННЯ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

1.1. Особливості мовленнєвого розвитку дітей старшого дошкільного віку

Мовленнєвий розвиток дітей старшого дошкільного віку є важливою складовою їхнього загального психічного та інтелектуального розвитку. У цей період значно активізуються процеси формування мовленнєвих навичок, що стають основою для ефективної комунікації та подальшого навчання в школі. Старший дошкільний вік характеризується інтенсивним збагаченням словникового запасу, удосконаленням граматичних структур, розвитком усіх видів мовленнєвої діяльності: слухання, говоріння, читання та письма. Мовленнєвий розвиток дітей у цей період тісно пов’язаний з активним використанням мовних засобів у різноманітних видах діяльності, зокрема в ігровій, що сприяє не лише засвоєнню мовних норм, а й розвитку когнітивних, емоційних та соціальних компетенцій. Особливості мовленнєвого розвитку старших дошкільників включають також формування умінь конструктивно взаємодіяти з іншими через мову, що є основою для розвитку їхніх комунікативних здібностей у подальшому житті. Вивчення цього процесу вимагає комплексного підходу, який передбачає аналіз як внутрішніх, так і зовнішніх чинників, що впливають на мовленнєвий розвиток дітей цього віку.

Розвиток мовлення дітей дошкільного віку є однією з ключових проблем дошкільної лінгводидактики, що вимагає комплексного підходу в контексті сучасних освітніх стандартів. Актуальність цієї проблеми визначається пріоритетними напрямами Національної доктрини розвитку освіти України в XXI столітті (2002), зокрема вимогами Закону України «Про освіту» (2017), Закону України «Про дошкільну освіту» (2021), а також «Комплексними

заходами щодо всебічного розвитку та функціонування української мови» (2005), Державний стандарт дошкільної освіти України (БКДО, 2021). Ці нормативні документи спрямовані на модернізацію дошкільної освіти, оновлення змісту освітнього процесу, вдосконалення форм, методів та технологій навчання дітей рідної мови, а також на розвиток культури мовлення і мовленнєвого спілкування. Розвиток мовлення стає важливим інструментом для формування мовленнєвих компетенцій дітей, які є основою для їхньої успішної соціалізації та навчання в подальшому.

Джерельну базу дослідження становлять праці класиків педагогіки (Г. Ващенка, Я. Коменського, С. Русової, І. Огієнка, В. Сухомлинського, К. Ушинського та ін.), сучасні дослідження науковців (О. Аматьєвої, Л. Березовської, О. Білан, А. Богуш, Н. Гавриш, Н. Луцан, К. Крутій, О. Монке, Т. Пірожeнко, О. Трифанової та ін.), які висвітлюють основні аспекти мовленнєвого розвитку дітей старшого дошкільного віку, зокрема формування граматичних, лексичних та когнітивних компонентів мовлення.

Мовленнєвий розвиток дошкільника – складний психологічний процес, що є не лише простим відтворенням дитиною почутого мовлення. Його характеризує міра сформованості знань, умінь та навичок дитини, він виявляється в соціальній та інтелектуальній активності поміж дорослих та однолітків [34, с. 4].

У своїх дослідженнях А. Богуш, Н. Гавриш відзначають, що мовлення дітей старшого дошкільного віку, порівняно з середнім, досягає значно вищого рівня розвитку. У цьому віці спостерігається значне збагачення словникового запасу, удосконалення граматичних конструкцій, а також розвиток умінь активно використовувати мовленнєві засоби в різноманітних ситуаціях комунікації. Старші дошкільники здатні будувати складніші речення, застосовувати багатші мовні засоби для вираження своїх думок і почуттів, що сприяє їхньому успішному включенню в соціальну взаємодію та навчання [8].

Діти старшого дошкільного віку оволодівають правильною вимовою всіх звуків рідної мови, хоча іноді можуть мати окремі неточності в вимові

складних звуків (р, ш, ц, ч, дж, дз, і). Крім того, у дітей віком шести-семи років можуть виникати мовленнєві порушення, що зумовлені органічними ушкодженнями мовленнєвого апарату або зміною молочних зубів на постійні. Це може призводити до виникнення міжзубних шиплячих звуків або пом'якшеної вимови інших приголосних. Іноді спостерігається також нестабільна вимова правильно сформованих звуків у словах з більш складною фонетичною структурою.

Діти шостого року життя легко помічають і виправляють мовленнєві неточності, огріхи і помилки як у мовленні інших, так і у своєму власному. Якщо на кінець шостого року і на сьомому році життя у дітей із швидким темпом мовлення спостерігається неточність, змішування звуків, пов'язані з дефектами мовленнєвого апарату, такі діти потребують допомоги логопеда [9, С. 298–299]. До кінця дошкільного віку у дітей завершується процес фонематичного сприймання, що сприяє формуванню здатності правильно сприймати та вимовляти звуки, відповідно до фонетико-орфоепічних норм рідної мови. У цей період у дітей розвиваються тонкі та диференційовані уявлення про окремі звуки та слова, а також з'являється усвідомлене сприйняття звукової структури мови. Діти віком 5–6 років активно здійснюють маніпуляції зі звуками та словами: вони римують їх, аналізують звукову структуру слів рідної мови, виділяють перші та останні звуки у словах, визначають послідовність звуків. Це свідчить про формування у дітей лінгвістичного ставлення до слова, що є важливим етапом розвитку мовленнєвих компетенцій.

Словник дітей старшого дошкільного віку збільшується швидкими темпами. У словнику рівномірно використовуються всі частини мови, складні слова, слова з абстрактним значенням, іншого мовного походження. Діти доречно використовують у мовленні прислів'я, приказки, образні вирази, фразеологізми [6, с. 72].

Отже, у процесі розвитку словникового запасу дитини спостерігаються значні якісні зміни: дитина починає активно використовувати антоніми,

синоніми, багатозначні слова, а також слова в переносному значенні. Вона вільно оперує узагальненими термінами різного рівня абстракції та формує поняття, що дозволяє їй усвідомлювати словниковий склад рідної мови та виділяти окремі слова в структурі речення. Водночас у засвоєнні лексичного запасу у дітей шести років ще залишаються певні недоліки: вони можуть допускати семантичні помилки, неправильно розуміти абстрактні, часові і просторові поняття, а також окремі слова в переносному значенні, такі як прислівники (наприклад, «в разом» і «поруч»). Крім того, словниковий запас цих дітей часто є обмеженим у плані образних виразів, прикметників порівняльного ступеня та інших лексичних одиниць.

Паралельно з лексичними змінами відбувається удосконалення граматичної правильності мовлення: продовжується процес засвоєння суфіксів і граматичних форм, а також формується прагнення до точного і влучного їх використання. Це виявляється у більш критичному ставленні дітей до власного мовлення та мовлення оточення, а також у розвитку навичок корекції та самокорекції граматичних помилок, що є важливою складовою мовленнєвого розвитку.

Засвоєння звукового, граматичного мовлення і збагачення словника позитивно впливає на розвиток монологічного мовлення і форм спілкування. У дітей з’являються такі форми діалогічного мовлення, як мовлення-пояснення, мовлення-міркування, а також ситуативні мимовільні висловлювання (непідготовлене мовлення), контекстне монологічне мовлення, немовні форми спілкування. Провідним типом спілкування виступає спілкування з однолітками, вони є ініціаторами встановлення мовленнєвих контактів а іншими дітьми, діалогічні форми спілкування все більше замінюються контекстними, монологами [6; 9]. Дитина вміє складати різні типи розповідей: з власного досвіду, про іграшки, творчі розповіді на тему, за картинкою, розповіді-етюди, мініатюри і та ін. Передає зміст переглянутих мультфільмів, фільмів, вистав, казок і оповідань

Процес засвоєння звукової та граматичної структури мовлення, а також збагачення словникового запасу сприяє позитивному розвитку монологічного мовлення та різних форм спілкування у дітей. У дітей формуються нові форми діалогічного мовлення, зокрема мовлення-пояснення, мовлення-міркування, а також ситуативні, непідготовлені висловлювання (імпровізоване мовлення). Розвивається контекстне монологічне мовлення та немовні форми комунікації.

Основною формою спілкування стає взаємодія з однолітками, які виступають ініціаторами мовленнєвих контактів з іншими дітьми. Діалогічні форми спілкування поступово замінюються контекстними та монологічними висловлюваннями. Дитина здатна складати різноманітні типи розповідей: на основі особистого досвіду, про іграшки, творчі розповіді за картинкою чи на задану тему, а також розповіді-етюди, мініатюри тощо. Вона також здатна передавати зміст переглянутих мультфільмів, фільмів, театральних вистав, казок і оповідань, демонструючи глибоке розуміння змісту та здатність до мовленнєвого переосмислення [8]. Ключовим якісним новоутворенням в мовленнєвому розвитку дітей старшого дошкільного віку є виникнення функцій планування та регулювання мовленнєвої діяльності. З цього часу дітям стає доступним складання розповідей відповідно до заздалегідь визначеного плану, а також здатність до планування своєї майбутньої мовленнєвої діяльності. Однак важливо зазначити, що навіть у старшому дошкільному віці можуть спостерігатися специфічні особливості розвитку мовлення, які потребують індивідуалізованого підходу та корекційної роботи.

Згідно з дослідженнями вчених А. Богуш та Н. Гавриш, мовлення дітей характеризується різноманітними функціями, зокрема: комунікативною, планувальною, контактно-встановлювальною, дейктичною, регулювальною, резюмувальною, волюнтативною, естетичною, гносеологічною, мисленнєво-творчою та метамовленнєвою [9]. Форми мовлення: діалог, монолог, внутрішнє мовлення, ситуативне, контекстне мовлення, мовлення-повідомлення, мовлення-розповідь, мовлення-опис, мовлення-міркування, мовлення-пояснення, мовлення-інструкція [6, с. 72].

До шести років у дітей зміцнюються м’язи мовленнєвого апарату, що дозволяє їм правильно вимовляти всі звуки рідної мови (голосні та приголосні). Вони здатні регулювати силу голосу, підтримуючи помірну гучність у спілкуванні з однолітками, а також коригувати голос за вказівкою вихователя, залежно від ситуації. Темп мовлення, як правило, помірний, хоча в розповідях та переказах він може змінюватися. Діти вільно вимовляють скоромовки різним темпом, використовують питальну та окличну інтонацію, а також передають емоційні стани (сум, радість, гнів, здивування) за допомогою виразних засобів. Оволодівається змішаним типом мовленнєвого дихання, а тривалість видиху досягає 4–6 с. Діти опановують наголос, як на рівні слів, так і в фразовому та логічному вираженні. Однак, іноді в їхній вимові ще спостерігаються неточності, зокрема у звуках р, ш, ж, ч, г та в звукосполученнях щ, дж, дз. Також можуть бути порушення звуковимови, зокрема через органічні пошкодження мовленнєвого апарату або внаслідок зміни молочних зубів на постійні. У таких випадках з’являються міжзубні шиплячі (ш замість сь, з – ць, ж – зь), пом’якшена вимова інших приголосних звуків. Деяка неточність може спостерігатися у вимові складних багатоскладових слів з приголосними звуками, що збігаються. Загалом, до шести років звукова культура мовлення дитини наближається до рівня дорослої людини.

Діти старшого дошкільного віку оволодівають прийомами звукового аналізу слів: визначають кількість слів у реченні, кількість звуків у слові, місце звука у слові (перший, другий... останній), виділяють голосні та приголосні звуки, користуються схемою звукового аналізу слів. Поділяють слова на склади, виділяють склад. У словнику дітей нараховується 3,5–4 тисячі слів. Дитина вживає в активному мовленні всі частини мови. Помітно збільшується кількість абстрактних понять, що характеризують взаємовідносини між людьми, морально-етичні поняття (чемність, хоробрість, ввічливість, дружба, гостинність), узагальнених понять (речі, тваринний світ, транспорт, засоби пересування) [11]. Діти легко добирають антоніми, синоніми, виконують з легкістю та інтересом різні вправи зі словами (добирають до предмета його

ознаки, властивості, якості, дії і, навпаки, за ознаками, якостями впізнають предмет). Починають розуміти і правильно пояснювати слова-омоніми, переносне значення слів. Діти старшого дошкільного віку оволодівають основними прийомами звукового аналізу слів: визначають кількість слів у реченні, звуків у слові, їх розташування (перший, останній звук), а також виділяють голосні та приголосні. Вони користуються схемами для звукового аналізу та розподіляють слова на склади.

У словниковому запасі дітей нараховується близько 3,5–4 тисячі слів. Вони активно застосовують усі частини мови. Зростає кількість абстрактних понять, що стосуються моральних та етичних категорій (чемність, хоробрість, ввічливість, дружба, гостинність), а також узагальнених термінів (речі, тварини, транспорт). Діти вільно добирають антоніми та синоніми, виконують вправи з мовними одиницями (співвідносячи предмети з їх властивостями). Вони починають усвідомлювати і пояснювати омоніми та переносне значення слів.

Діти використовують образні вирази та порівняння, знають прислів'я і фразеологізми, вживаючи їх у мовленні. Вони оволодівають граматичними категоріями рідної мови, правильно застосовують відмінкові закінчення, узгоджують прикметники, дієприкметники та числівники з іменниками, а також коректно використовують кличну форму іменників. Легко утворюють нові слова (іменники, дієслова, прикметники) за допомогою суфіксів та префіксів, активно залучаючись до мовних ігор на словотворення. У словниковому запасі дітей налічується близько 3,5–4 тисячі слів. Вони активно використовують усі частини мови. Збільшується кількість абстрактних понять, що стосуються моральних та етичних аспектів (чемність, хоробрість, ввічливість, дружба, гостинність), а також узагальнених категорій (речі, тварини, транспорт). Діти успішно добирають антоніми і синоніми, виконують вправи з мовними одиницями (наприклад, співвідносять предмети з їх ознаками та властивостями). Вони починають розуміти і правильно пояснювати омоніми та переносне значення слів.

У мовленні діти використовують різні типи речень – прості та складні, з однорідними членами, сполучниками, сполучними словами, а також прямою мовою. У складних реченнях зазвичай нараховується 10–15 слів. За вказівкою вихователя вони складають окличні, питальні, розповідні та безособові речення, а також застосовують вставні слова [3]. Діти здатні оцінювати правильність граматичних конструкцій, помічають і виправляють помилки в мовленні інших та власному. Однак мовлення дітей 6 років все ще містить граматичні помилки, зокрема у відмінкових закінченнях (особливо важких формах з чергуванням приголосних), вживанні невідмінюваних іменників, неправильному відмінюванні займенників і числівників, а також порушенні порядку слів у реченні. Діти 6 років активно ініціюють спілкування з дорослими, ставлячи різноманітні запитання. Вони будують діалог на запропоновані теми, використовуючи звертання, вставні слова та частки (стверджувальні, заперечні) у відповідних репліках. Вживають ввічливі вирази та мовленнєві форми етикету без зовнішнього нагадування, орієнтуючись на ситуацію спілкування. Діти здатні підтримувати розмову з кількома іншими учасниками. Оволодівають навичками зв’язного мовлення: складають різноманітні описові та сюжетні розповіді, відповідно до композиційних вимог, а також створюють контаміновані (сюжетно-описові) розповіді за картинками або власним досвідом. Вони можуть без допомоги дорослого відтворювати зміст знайомих казок, мультфільмів чи вистав, а також описувати події, свідками яких були, наприклад, те, що трапилося в дорозі чи на відпочинку [6; 8; 9].

За планом вихователя діти складають творчі розповіді, продовжують надані вихователем оповіді, об’єднують опорні слова в змістовні розповіді, створюють розповіді на основі ігрових ситуацій, а також короткі міркування та пояснення. Вони переказують знайомі тексти різної складності та композиції за планом вихователя, оцінюють записані на магнітофон розповіді. У разі правильного мовленнєвого розвитку та відсутності органічних порушень звукова культура мовлення дітей 7 років досягає високого рівня. Діти чітко

вимовляють всі звуки рідної мови, як у ізольованому вигляді, так і в словах та фразах, відповідаючи вимогам літературної вимови. Вони добре розвивають фонетичний слух, легко помічають та виправляють помилки в звуковимові, наголосах, діалектизмах. Вони регулюють силу голосу та темп мовлення відповідно до ситуації. Діти мають змішаний тип мовленнєвого дихання, дотримуються пауз і логічних наголосів, правильно використовують інтонацію для вираження емоцій. Водночас у дітей до 7 років завершується фонематичний розвиток дитини, формуються диференційовані звукові образи слів і звуків. З'являється усвідомлення звукового складу рідної мови. Цей етап є важливим у психічному розвитку, адже діти оволодівають прийомами звукового та складового аналізу слів, розрізняють голосні, приголосні, тверді та м'які звуки, а також визначають кількість слів, складів і звуків у словах. Діти стають готовими до навчання грамоти. Оволодіння звуковою системою мови забезпечує основу для засвоєння граматичних форм, що допомагає дитині розуміти складні граматичні співвідношення.

До 7 років завершується засвоєння морфологічної системи української мови. Дитина оволодіває всіма граматичними категоріями, такими як рід, число, відмінкові закінчення, типи відмін і дієвідміни. Відбувається чітке розмежування граматичних форм, які раніше могли бути заміщені або використовувались із помилками [6]. Водночас дитина успішно засвоює окремі граматичні форми. Також дитина засвоює синтаксичну структуру рідної мови. Її мовлення містить усі типи речень – як простих, так і складних, з різними видами сполучників і сполучних слів. За вказівкою дорослого дитина здатна скласти різноманітні речення, включаючи наказові, розповідні, окличні, з однорідними членами, прямою мовою чи вставними словами. При цьому кількість слів у реченні може досягати 18. Дитина вільно створює нові слова (усі частини мови) за допомогою суфіксів, префіксів, сполучення слів або однокореневих варіантів. Вона проявляє ініціативу у словотворчих іграх. Як зазначає радянський науковець О. Гвоздєв, рівень володіння рідною мовою до шкільного віку є значним. Дитина оволодіває складною граматичною

системою, включаючи найтонші закономірності морфології та синтаксису, що дозволяє їй використовувати мову як знаряддя мислення та спілкування.

Словниковий запас дитини зростає до 5000 слів, охоплюючи всі частини мови. Дитина використовує узагальнені терміни, абстрактні поняття, слова іншомовного походження, складні та стійкі словосполучення. Вона розуміє і розрізняє синоніми, антоніми, омоніми, а також переносне значення слів. Мовлення стає образним, з вживанням епітетів, метафор та багатозначних слів. Дитина активно використовує прислів'я, приказки, загадки та скоромовки. Вона також володіє формами мовленнєвого етикету, відповідно до ситуації спілкування (привітання, прощання, вибачення, подяка, прохання, компліменти) [9]. Словниковий запас дитини досягає рівня, який дозволяє їй вільно спілкуватися з дорослими і однолітками, підтримувати бесіду на зрозумілі теми. Дитина точно обирає синоніми, відображаючи різні аспекти позначення предметів (зимовий, весняний одяг; повітряний, водний транспорт) та професійну належність. Словотворення більше не спостерігається.

На сьомому році життя мовлення стає складнішим, логічним і послідовним. Дитина освоює як діалогічну, так і монологічну форму мовлення. Вона безперешкодно вступає в бесіду з дорослими та однолітками, підтримує запропонований діалог, відповідає на запитання за змістом картин чи творів, даючи розгорнуті відповіді з монологічними вставками. Також дитина виконує словесні доручення і звітує про їх виконання.

До семи років діти оволодівають контекстним мовленням та різними типами монологічного мовлення, зокрема повідомленням, описом, роздумом і поясненням. Вони самостійно складають розповіді про предмети, іграшки, картини, власний досвід, творчі роботи за планом вихователя чи на обрану тему. Діти здатні доповнювати події на картинках, розділяти текст на логічні частини, придумувати заголовки для частин сюжету та створювати казки, загадки, смішні історії. Вони також переказують казки і художні твори за вказівкою вихователя і можуть передати сюжети мультфільмів або телепередач. Крім того, діти можуть пояснити хід гри, сюжет малюнка чи конструкції.

Таким чином, до цього віку у дітей розвивається нова когнітивна функція мовлення, що контролює їхні дії. Досягнуті етапи мовленнєвого розвитку сприяють легкому входженню дітей у навчальний процес у школі. Подальше удосконалення мовлення триває протягом навчання в школі.

Нам імпонує думка Н. Гавриш, яка вказує, щоб досягти найкращого розвитку мовленнєвої компетентності дітей дошкільного віку, нині повинна змінитися позиція вихователя. Адже мовленнєва компетентність це не просто знання слів і уміння правильно їх промовляти, а вміння, у першу чергу, продукувати свої думки, емоції, ставлення, враження тощо [19, с. 41]. Це є одним із основних критеріїв та важливою умовою формування і розвитку мовленнєвої особистості дошкільника.

Отже, на основі наведеного можна зробити висновок, що мовленнєвий розвиток дітей старшого дошкільного віку характеризується значними змінами у структурі та функціях мовлення. Протягом цього періоду у дітей формуються важливі мовленнєві навички, зокрема здатність до складних мовленнєвих конструкцій, засвоєння граматичних норм, збагачення словникового запасу та розвиток звукової культури. Важливим аспектом є також розвиток когнітивних функцій, що регулюють мовленнєву діяльність, а саме здатність до планування та регулювання своїх мовленнєвих дій. Завдяки цьому діти здатні до виконання більш складних мовленнєвих завдань, таких як складання розповідей, переказів, участь у діалогах та монологах. Усі ці фактори сприяють підготовці дітей до подальшого навчання в школі, де мовленнєві навички продовжують удосконалюватися та розвиватися.

1.2. Роль та значення ігор у розвитку мовлення дітей

Ігрова діяльність є однією з основних форм взаємодії дітей із навколишнім світом, яка відіграє ключову роль у їхньому психологічному та мовленнєвому розвитку. У дошкільному віці гра не лише забезпечує емоційну

підтримку та формує соціальні навички, а й є потужним засобом стимулювання розвитку мовлення. Завдяки іграм діти не лише засвоюють нові лексичні одиниці, а й удосконалюють граматичні структури, вчаться правильно виражати свої думки та емоції. Ігри створюють умови для розвитку комунікативних навичок, що є важливим етапом у формуванні мовленнєвої компетенції дитини.

Гра займає ключову роль у системі засобів розвитку мовлення дошкільників. Її вплив на виховний процес дітей детально розглянутий у наукових працях педагогів-класиків (Я. Коменський, С. Русова, В. Сухомлинський, К. Ушинський та ін.), психологів (Ю. Аркін, Л. Виготський, Н. Виноградов, К. Грос, Д. Ельконін, М. Лісіна, С. Рубінштейн, Д. Узнадзе, С. Хол, Ф. Шіллер та ін.), а також сучасних дослідників у галузі педагогіки та психології (Л. Артемова, Л. Березовська, А. Бондаренко, Г. Григоренко, О. Гладченко, Н. Дикань, Р. Жуковська, В. Захарченко, Т. Маркова, С. Логвинчук, Т. Піроженко, Г. Швайко, К. Щербакова, В. Яшина та ін.). Науковці, досліджуючи взаємозв’язок між ігровою діяльністю та розвитком мовлення, відзначають важливість активного використання ігор як засобу стимулювання когнітивних та мовленнєвих процесів. Гра дає можливість дітям випробовувати різноманітні мовні ситуації, розвивати уяву, а також формує мовну творчість, що є основою для подальшого навчання і спілкування в шкільному віці. Зокрема, в ігровому контексті діти освоюють нові мовленнєві стратегії, розширюють свій словниковий запас і вдосконалюють вміння конструктивно взаємодіяти з іншими людьми.

Видатний німецький педагог Ф. Фребель стверджував, що гра є однією з основних форм діяльності на етапі дошкільного віку, а тому вона є найбільш ефективним методом впливу на дітей. У своїх дослідженнях він підкреслював, що на розвиток дитини можна здійснювати вплив саме через спеціально організовані ігри. Однак, на його думку, не всі види ігор здатні вирішувати комплексні виховні завдання цього віку. Лише ті ігри, які методично

сплановані та сприяють гармонійному розвитку дитини протягом усіх етапів дошкільного періоду, мають значущий виховний потенціал.

Згідно з думкою Т. Пироженко, педагогам слід не лише використовувати гру як безмежне джерело розвитку дошкільників, а й усвідомлювати великий потенціал цього виду діяльності для себе як організаторів освітнього процесу з дітьми дошкільного віку [19, с. 29]. Гра, на думку дослідниці, є не лише засобом для формування мовленнєвих навичок, а й потужним інструментом для розвитку пізнавальної активності, творчого мислення, соціальних умінь та емоційної компетентності дітей. Вона дозволяє педагогам створювати умови для інтеграції різних навчальних та виховних завдань, підтримуючи інтерес дітей до навчального процесу та забезпечуючи індивідуальний підхід до кожної дитини.

Водночас Н. Луцан зазначає, у процесі гри між дітьми встановлюється насичений мовленнєвий зв'язок, що має потенціал виходити за межі конкретної ситуації. Гра виступає як перехідна ланка між повною залежністю мовлення від об'єктів і предметних дій та свободою слова. Саме в «звільненні слова» полягає сутність гри з однолітками для мовленнєвого розвитку дітей. Під час гри діти не лише маніпулюють іграшками, а й пояснюють свої дії. Без таких пояснень, які надають новий зміст предметам і діям, неможливо ані осмислення ролей, ані освоєння умовного простору гри [35, с. 21]. Це пояснення завжди має адресу, оскільки без взаємної домовленості та розуміння гра втрачає свою значущість. Отже, застосування ігор та ігрових вправ у навчальному процесі не лише відповідає психологічним потребам дітей цього віку, а й створює оптимальні умови для формування важливих мовленнєвих навичок та когнітивних процесів.

Сучасна дослідниця Т. Маркова у своїх наукових працях розглядає проблему розвитку зв'язного мовлення у дошкільників, зокрема досліджує роль сюжетно-рольових ігор, таких як «Сім'я», «Перукарня», «Магазин», «Дитячий садок», «Школа» та інші. У процесі цих ігор відбувається збагачення лексичного запасу дітей, закріплюються знання про професії та різноманітні

предмети. У ході сюжетно-рольових ігор діти виконують різноманітні життєві ролі, такі як вихователь, водій, перукар, що сприяє активному розвитку їх мовлення через використання слів, фраз та звуків.

Гра має унікальне значення та відіграє важливу роль у розвитку різних аспектів мовленнєвої діяльності дітей. Мовленнєві ігри та вправи, вербальні творчі ігри, мовленнєві ситуації усі вони сприяють формуванню лексичних, граматичних та фонетичних навичок, розширенню словникового запасу, розвитку усвідомленого використання мовленнєвих структур та покращенню комунікативних здібностей [25]. Завдяки різноманітним ігровим формам діти навчаються не лише правильно формулювати свої думки, а й активно використовувати мову у різних ситуаціях, що дозволяє їм краще розуміти та адаптуватися до соціальних умов спілкування. Розглянемо роль і значимість цих ігор детальніше.

Дидактичні ігри займають важливе місце у процесі розвитку мовлення дітей. Вони дозволяють не лише знайомити малят із новими словами, але й допомагають у формуванні граматичних навичок, розвитку когнітивних процесів, таких як спостережливість, пам’ять і логіка. Дидактичні ігри збагачують словниковий запас дітей, покращують їхнє вміння будувати правильні речення, а також сприяють розвитку вміння розрізняти і правильно використовувати частини мови. Наприклад, ігри на класифікацію предметів за певними ознаками (кольором, розміром, формою) допомагають дітям не тільки засвоїти нові слова, але й розвивати аналітичне мислення.

Вербальні ігри стимулюють мовленнєву активність дітей і є важливим засобом для розвитку їхньої комунікативної компетентності. У цих іграх діти вчаться слухати інших, формулювати свої думки, відповідати на запитання, формулювати запити [35]. Вербальні ігри, як-от «Що, де, коли?» або «Яка це частина мови?», дають дітям можливість активно працювати з мовними конструкціями, покращують їхню вимову та граматичні навички.

Словесні та творчі ігри займають важливе місце в системі розвитку мовлення дітей дошкільного віку. Вони не тільки забезпечують збагачення

словникового запасу, а й сприяють формуванню різноманітних мовленнєвих навичок, таких як артикуляція, правильна побудова речень, а також розвиток уяви і креативності. Такі ігри сприяють активному взаємодії дітей, покращують комунікативні навички та стимулюють мовленнєвий розвиток у контексті різноманітних життєвих ситуацій.

Словесні ігри є важливим інструментом для розвитку мовленнєвих навичок у дітей. Вони зазвичай включають вправи на використання слів у різних контекстах, що дозволяє малятам краще розуміти значення слів і правильно їх використовувати. Через словесні ігри діти розвивають вміння формулювати запитання, давати відповіді, складати речення різної складності, використовувати синоніми та антоніми, а також вдосконалювати вимову. Наприклад, ігри, де діти повинні підібрати риму до слова або скласти речення зі складними словами, сприяють розвитку фонематичного слуху та логіки мовлення. Творчі ігри сприяють розвитку уяви та креативності у дітей. Вони дозволяють малюкам втілювати свої ідеї в мови, створювати нові образи, вигадувати історії, казки або фантастичні ситуації. У таких іграх діти не лише взаємодіють з іншими, а й активно створюють нові мовні конструкції, вдосконалюючи свою здатність до самовираження. Наприклад, у грі «Магазин», де діти обирають ролі продавців та покупців, вони не тільки навчаються використовувати правильні мовні форми, а й адаптують мову до різних ситуацій, що стимулює розвиток соціальних навичок та мовної гнучкості. Таким чином, словесні та творчі ігри є надзвичайно важливими для мовленнєвого розвитку дітей дошкільного віку. Вони сприяють розвитку мовної компетенції, покращують комунікативні навички, стимулюють уяву і креативність, формують основу для майбутнього навчання та соціалізації дітей.

Сюжетно-рольові ігри відіграють важливу роль у розвитку мовлення дітей, оскільки допомагають формувати вміння комунікувати у різних ситуаціях. У таких іграх діти уявляють себе в ролі дорослих, створюючи власні історії і діалоги, що сприяє розвитку уяви, соціальних навичок і мовленнєвого взаємодії. Вони вчаться структурувати свої думки, правильно використовувати

різні мовні засоби в контексті соціальних ситуацій. Такі ігри, як «Магазин», «Лікарня», «Школа», стимулюють розвиток не лише мовлення, а й емоційного інтелекту, адже діти вчаться виражати свої почуття, переживати різні емоційні стани в процесі гри.

Театральні та режисерські ігри також відіграють важливу роль у розвитку мовлення дітей, оскільки вони сприяють не лише збагаченню словникового запасу, але й формуванню емоційної виразності, комунікативних навичок та творчих здібностей. Ці види діяльності дозволяють дітям навчатися виразно і правильно користуватися мовою в контексті рольових ситуацій, розвивати свою уяву, а також сприяють розвитку соціальних навичок. Зокрема, театральні ігри є ефективним методом для розвитку мовлення, оскільки вони включають в себе створення різних персонажів, використання діалогів і монологів, а також вивчення ролей, що стимулює дітей до активного використання мови [27]. У процесі театралізації діти вчаться інтонувати свою мову, передавати емоції через голос і міміку, що сприяє розвитку виразності і точності мовлення. Театральні ігри допомагають дітям краще розуміти структуру мовлення, вдосконалювати побудову речень і використовувати їх у відповідних ситуаціях. Крім того, вони стимулюють розвиток слухової уваги, концентрації та пам’яті, оскільки діти мають запам’ятовувати слова, фрази і навіть цілі сцени.

Режисерські ігри дають можливість дітям не лише виконувати певні ролі, а й активно брати участь у процесі створення вистави. У таких іграх діти можуть виступати в ролі режисерів, плануючи сцену, задаючи напрямок дії, розподіляючи ролі серед інших учасників [24]. Це сприяє розвитку їхнього креативного мислення, організаторських здібностей і мовленнєвих навичок, оскільки вони повинні чітко і зрозуміло висловлювати свої ідеї, пояснювати завдання іншим дітям, а також коригувати виконання ролей за допомогою точних вказівок. Таким чином, театральні та режисерські ігри є потужним інструментом для розвитку мовлення дітей дошкільного віку. Вони допомагають формувати вміння використовувати мову в різних контекстах,

розвивають емоційну виразність, творчі здібності та соціальні навички, а також сприяють інтеграції мовних і культурних знань у практичну діяльність.

Мовленнєві ситуації є важливими для розвитку мовлення дітей, оскільки вони дозволяють практикувати мовленнєві навички в умовах, наближених до реальних. Ці ситуації моделюють різні життєві обставини, в яких дитина повинна застосувати свою мовленнєву компетентність для досягнення комунікативної мети. Мовленнєві ситуації допомагають дітям навчитись грамотно висловлювати свої думки, адекватно реагувати на запитання та інтегрувати мовні знання в різноманітних контекстах.

Мовленнєві вправи сприяють розвитку не лише мовленнєвої компетенції, але й мисленнєвих процесів, таких як увага, пам'ять і логіка. Це можуть бути вправи на побудову речень, вживання різних частин мови, розвиток фонематичного слуху, тренування артикуляції тощо. Через вправи діти вчаться правильно вимовляти звуки, формулювати речення, усвідомлювати граматичні структури, що в подальшому покращує їхнє загальне мовленнєве розвиток.

У процесі дослідження ролі та значення ігор у розвитку мовлення дітей було визначено, що гра є однією з основних форм діяльності, яка сприяє активізації мовленнєвої активності дошкільників. Ігрова діяльність має великий потенціал для розвитку комунікативних навичок, збагачення словникового запасу та формування граматичних структур мови. Вона не лише дозволяє дітям активно взаємодіяти один з одним і з навколишнім світом, а й стимулює розвиток когнітивних процесів, таких як увага, пам’ять, уява, що є основою для формування повноцінної мовленнєвої компетентності. Крім того, ігри сприяють розвитку збагаченого та багатого словникового запасу, адже вони створюють ситуації, в яких діти використовують нові слова, фрази для досягнення розуміння та вирішення поставлених завдань. Збагачення словникового запасу відбувається не лише через пасивне слухання, а й через активне використання мови в різноманітних ситуаціях, що є однією з основних умов для формування мовлення.

Отже, гра є потужним засобом для розвитку мовлення дітей дошкільного віку, оскільки вона стимулює як вербальну активність, так і забезпечує умови для формування мовленнєвих навичок у різноманітних контекстах. Ігрова діяльність дозволяє дітям активно взаємодіяти з іншими, використовувати мову для досягнення спільних цілей, а також збагачувати свої мовленнєві ресурси через застосування нових слів, фраз і граматичних структур. В результаті, діти не лише покращують свою мовленнєву компетентність, але й розвивають важливі соціальні, когнітивні та емоційні навички.

1.3. Види і класифікація дитячих ігор

Дитяча гра є важливою складовою розвитку особистості дитини, адже через гру діти не лише засвоюють нові знання та навички, а й формують когнітивні, емоційні та соціальні компетенції. Вона виступає основним засобом пізнання навколишнього світу та взаємодії з ним, сприяючи розвитку мовлення, уяви, творчості та логічного мислення. Однак для досягнення максимальної ефективності у використанні ігор у педагогічній практиці важливо розуміти різноманіття видів і класифікацій дитячих ігор, оскільки кожен їх тип має своє специфічне значення для розвитку дитини.

Значний внесок у розвиток теорії гри та ігрової діяльності зробив В. Зеньківський, видатний вітчизняний психолог і педагог. На його думку, гра є основним механізмом, що вводить дитину в соціальне середовище того часу, в якому вона перебуває, виступаючи основним засобом соціалізації та адаптації до навколишнього світу. Вона не лише формує у дитини базові уявлення про соціальні норми і правила, а й забезпечує розвиток когнітивних та мовленнєвих навичок, адже саме через гру діти активно взаємодіють з оточенням, набувають досвіду вербальної та невербальної комунікації.

У психолого-педагогічній літературі існує велика кількість різних підходів до класифікації дитячих ігор, що відображають різноманітність ігрової

діяльності та її значення для розвитку дітей. Серед авторів, які займалися цією проблематикою, варто зазначити таких вітчизняних і зарубіжних вчених, як Ю. Аркін, Л. Артемова, К. Гарвей, К. Грос, Д. Ельконін, О. Леонтьєв, П. Лесгафт, Н. Луцан, С. Новосьолова, Ж. Піаже, О. Сорокіна, Ф. Фребель, В. Штерн та багато інших. Кожен з них вніс свій вклад у розуміння ролі гри в дитячому розвитку, намагаючись виділити ключові категорії, за якими можна класифікувати ігри, враховуючи різні аспекти їх впливу на формування особистості дитини.

Так, зокрема, О. Леонтьєв у своєму дослідженні пропонує класифікацію ігор за критерієм їх походження, що дозволяє глибше зрозуміти природу та функцію кожного виду гри. Він виокремлює кілька основних типів ігор, серед яких: функціональні, конструктивні, ситуативні, традиційні та кордонні.

Функціональні ігри сприяють розвитку практичних навичок, конструктивні зосереджені на створенні нових об’єктів або структур, а ситуативні ігри виникають в конкретних обставинах, коли дитина змушена адаптуватися до певної ситуації.

Традиційні ігри базуються на культурних та соціальних нормах, передаючи певні звичаї та традиції, а кордонні ігри допомагають формувати у дитини здатність до самоконтролю і адаптації в складних ситуаціях. Ця класифікація допомагає краще зрозуміти, як різні види ігор сприяють розвитку мовлення, когнітивних, емоційних та соціальних навичок дітей, а також підкреслює важливість гри як засобу інтеграції дитини в соціум і пізнання навколишнього світу. Кожен тип гри має своє специфічне значення для розвитку мовленнєвих та комунікативних здібностей, адже через гру дитина не лише розвиває свої навички, а й вчиться взаємодіяти з іншими людьми, передаючи свої думки, почуття та переживання.

Радянський психолог і педагог Д. Ельконін [22] розробив класифікацію, яка охоплює різні види ігор, зокрема виділяючи сюжетно-рольові ігри, серед яких окремо виділяються ігри з правилами. Сюжетно-рольові ігри, за його класифікацією, включають ігри, що розігрують різноманітні життєві ситуації та

сценарії. Це можуть бути ігри на побутові теми, які відтворюють повсякденні ситуації, ігри з виробничим сюжетом, що імітують діяльність певних професій, а також ігри з суспільно-політичним сюжетом, в яких діти можуть відтворювати соціальні чи політичні ситуації. Крім того, Д. Ельконін виділяє категорію ігор з правилами, які мають свою внутрішню структуру та вимоги до виконання. Ігри з правилами поділяються на кілька типів, серед яких особливе місце займають наслідувально-процесуальні ігри, де діти виконують дії за певним зразком, а також ігри-драматизації, що передбачають відтворення різних сцен і ролей із життєвих ситуацій. Важливим аспектом є також сюжетні ігри з нескладними правилами, які дають дітям можливість розвивати творчі здібності, але не мають складної структури. Існують і ігри з правилами без конкретного сюжету, де акцент робиться на виконанні певних дій або завдань згідно з установленими правилами. Особливу групу складають спортивні ігри, в яких правила визначають способи взаємодії учасників у рухливих та командних заходах. Ця класифікація дозволяє систематизувати різноманітні види ігор, що сприяють розвитку мовлення, пізнавальних та соціальних навичок дітей.

Однією з найбільш відомих класифікацій дитячих ігор у зарубіжній дошкільній педагогіці є класифікація Ф. Фребеля, яка ґрунтується на впливі ігор на різні аспекти психічного розвитку дітей, зокрема на їхній розумовий, сенсорний та фізичний розвиток. У своїй класифікації Фребель виокремлює кілька основних типів ігор, зокрема розумові, сенсорні та рухливі ігри, кожен з яких сприяє розвитку відповідних здібностей і навичок у дітей [54]. Цей підхід підкреслює важливість ігор як ефективного засобу формування ключових компетенцій на ранньому етапі розвитку.

У вітчизняній дошкільній педагогіці була розроблена класифікація дитячих ігор, яка базується на самостійності та творчому підході дітей під час гри. Класифікація включає різні аспекти, зокрема: за метою та формою, за змістом, за матеріалом та за способом організації (табл.1.1). Такий підхід дозволяє ефективно розподілити ігри в залежності від їхньої спрямованості,

використаних ресурсів та організаційних особливостей, що сприяє більш ефективному розвитку мовлення та творчих здібностей дошкільників.

Таблиця 1.1

Класифікація дитячих ігор

Класифікація ігор	Види дитячих ігор	Значимість ігор
За метою і формою	Навчальні, розважальні, рухливі, ігри-забави, ігри-небувальщини, ігри-заняття, музично-дидактичні, хороводні, народні, етнографічні, ігри з правилами	сприяють розвитку мовлення дітей, оскільки допомагають їм розвивати словниковий запас, удосконалювати вимову та граматичні навички, а також стимулюють активне слухання та комунікацію в процесі взаємодії з іншими учасниками гри
За змістом	Сюжетно-рольові, ігри-драматизації, ігри за літературними сюжетами, режисерські, мовленнєві, театралізовані, спортивні, дидактичні	у процесі таких ігор діти мають можливість вживати нові слова та вирази, розвивати граматичні конструкції, вчитися правильній вимові, удосконалювати мовленнєві навички через рольові і ситуаційні вправи. Театралізовані ігри та ігри-драматизації допомагають дітям краще розуміти емоції та інтонації мови, що сприяє розвитку їхнього емоційного інтелекту і здатності до самовираження
За матеріалом	Ігри на наочній основі (з предметами, іграшками, картинками, музичним інструментом, лото, доміно, настільно-друковані тощо), словесні, вербальні	мають важливе значення для розвитку мовлення дітей, оскільки вони сприяють формуванню чітких асоціацій між словами і предметами, збагачують словниковий запас і розвивають логічне мислення, вчаться описувати предмети, події та ситуації
За способом організації	Колективні, групові, індивідуальні, парні, ініціативні, самостійні, стимульовані, творчі	сприяють розвитку навичок співпраці, вчать дітей слухати та поважати думки інших, формують уміння висловлювати свої ідеї в групі; дозволяють дітям зосередитися на власному мовленні

Першим, хто звернув увагу на таку класифікацію, був П. Лесгафт. Він вважав, що дошкільний вік є етапом імітації нових вражень та їх осмислення

через розумові процеси. У зв'язку з цим, П. Лесгафт розподілив дитячі ігри на дві основні категорії: імітаційні (наслідувальні) і рухливі (ігри з правилами).

На сучасному етапі класифікацію дитячих ігор розробила С. Новосьолова, ґрунтуючи її на розрізненні ініціативи, що стоїть за виникненням ігор, чи то дитячої, чи то дорослої. Дослідниця пропонує три основні групи ігор:

– ігри, що виникають за ініціативою дітей – самостійні ігри. До цієї категорії належать: експериментальні ігри, самостійні сюжетні ігри, такі як сюжетно-відображувальні, сюжетно-рольові, режисерські та театралізовані.

– ігри, що ініціюються дорослими, – навчальні ігри. Це включає ігри-забави, ігри-розваги, інтелектуальні ігри, святково-карнавальні та театрально-постановчі ігри.

– ігри, що виникають з історичних традицій етносу, або народні ігри, які можуть бути ініційовані як дорослими, так і старшими дітьми. Ці ігри є основою багатьох сучасних навчальних та дозвіллєвих ігор, що передають культурну спадщину [39, с. 85].

Підсумовуючи викладене, можна зазначити, що класифікація дитячих ігор, запропонована С. Новосьоловою, є важливим внеском у розуміння різноманітних аспектів ігрової діяльності дітей. Розподіл ігор на три основні групи – самостійні ігри, навчальні ігри, та народні ігри – дозволяє чітко визначити роль ініціативи, що лежить в основі кожного виду гри. Така класифікація підкреслює значення ігор, як для розвитку самостійності, творчості та соціальних навичок дітей, так і для передачі культурної спадщини через народні традиції. Вона також наголошує на важливості взаємодії між дітьми та дорослими у процесі гри, що сприяє розвитку мовлення, пізнавальних і комунікативних здібностей дошкільників.

Сучасний американський дослідник К. Гарвей класифікує ігри на такі категорії:

– ігри з рухами і взаємодією, що найбільш яскраво відображають надлишок енергії та емоційний настрій дітей;

– ігри з предметами, що починаються з маніпуляції, далі – практика і тренування до повного вдосконалення;

– мовленнєві ігри – створення дітьми римованих творів, які не мають точного смислового змісту (пісні, лічилки, приказки, жарти тощо);

– ігри із соціальним матеріалом («драматичні» або «тематичні»);

– ігри з правилами;

– ритуальні ігри, засновані на рухах, ігрових предметах, мовні ігри [56, с. 136].

Огляд сучасних педагогічних досліджень з ігрової діяльності дітей дошкільного віку (Л. Артемової, А. Бондаренко, Г. Григоренко, Р. Жуковської, К. Карасьової, Ю. Косенко, Т. Маркової, Н. Михайленко, Г. Швайко, Л. Шейко та ін.) дозволяє здійснити детальний аналіз структурних складових ігрової діяльності та класифікувати їх за певними ознаками (табл.1.2) (додаток А) і визначити потребу дітей у грі, здійсненні задуму, виконанні ігрових дій, їх рольової взаємодії та дотриманні ігрових правил. Це дозволяє краще зрозуміти значення гри як важливої форми діяльності для розвитку мовлення, когнітивних здібностей, соціальних навичок та емоційної сфери дітей. Дослідження підкреслює, що ігрова діяльність є не лише способом розваги, а й ефективним інструментом для досягнення освітніх цілей, зокрема в розвитку комунікативних компетенцій, розумових процесів і творчих здібностей. Завдяки цьому, педагогам надається можливість точніше адаптувати навчальний процес, створюючи умови для максимальної ефективності ігрових занять та їх інтеграції в освітній процес.

Найбільш повно досліджено і розроблено в дошкільній педагогіці дидактичні ігри (Л. Артемова, Л. Венгер, З. Михайлова, С. Новосьолова, О. Сорокіна, О. Янківська та ін.). Дидактична гра – це навчальна гра, вона використовується у навчально-виховному процесі дошкільного закладу для закріплення і уточнення знань дітей про довкілля. Учені визначають дидактичну гру як єдину систему впливів, спрямовану на формування у дитини потреби у знаннях, активного інтересу до того, що може стати їх

новим джерелом, а також на формування більш досконалих пізнавальних навичок і вмінь – сенсорних, інтелектуальних, мнемічних тощо [35, с. 32].

Дидактичні ігри є різноманітною категорією ігрової діяльності, що класифікуються за низкою різних критеріїв, що дає змогу більш детально аналізувати їх вплив на розвиток дітей. Зокрема, класифікація за навчальним змістом, яку запропонували такі дослідники, як Л. Артемова, О. Сорокіна та О. Усова, дозволяє виділити ігри, які зосереджені на освоєнні конкретних знань і навичок у різних галузях діяльності. Класифікація за пізнавальною діяльністю, що розроблена Л. Венгером і С. Новосьоловою, спрямована на виділення ігор, що активізують когнітивні процеси, як-от спостережливість, пам’ять, мислення, а також заохочують до активного пізнання світу. За ігровим задумом і завданнями, згідно з дослідженнями таких вчених, як Д. Ельконін, А. Матусик, О. Янківська, виділяються ігри, що орієнтовані на конкретні завдання і вимагають реалізації певних ігрових дій для досягнення результату.

Окремо існує класифікація ігор за взаємовідносинами дітей і вихователя, яку запропонували Р. Жуковська та Д. Менджерицька, де особлива увага приділяється організації взаємодії, комунікації та співпраці між учасниками. Крім того, дидактичні ігри також класифікуються за наявністю дидактичного матеріалу, який може бути наочним або словесним. Таку класифікацію пропонують А. Бондаренко, О. Сорокіна та Г. Швайко, підкреслюючи важливість наочних засобів у процесі навчання, що сприяють формуванню конкретних уявлень у дітей. Це велика група ігор, що використовують різноманітні матеріали та інструменти для забезпечення інтерактивної навчальної діяльності, зокрема предмети, природний матеріал, іграшки, картки, музичні інструменти, а також настільно-друковані ігри. Дидактичні ігри, таким чином, мають багатофункціональне значення і можуть бути використані для розвитку різноманітних навичок дітей, сприяючи формуванню когнітивних, комунікативних, а також моторних здібностей у процесі активної ігрової діяльності.

Зокрема, В. Аванесова запропонувала таку класифікацію дидактичних ігор за характером ігрових дій яка має чітко виражений пізнавальний аспект табл. 1.3 (додаток Б). Ігри з використанням природного матеріалу зазвичай організовуються під час прогулянок. У процесі таких ігор закріплюються знання про навколишній світ, розвиваються мисленнєві навички, зокрема аналіз, синтез і класифікація. Крім того, ці ігри сприяють формуванню дбайливого ставлення до природи та збагаченню словникового запасу дітей.

У настільно-друкованих іграх, таких як «Лото», «Лото для малят» та «На прогулянці», діти взаємодіють не з реальними предметами, а з їх зображеннями, що надає цим іграм важливу роль у розвитку пізнавальних та мовленнєвих здібностей дітей старшого дошкільного віку. Під час таких ігор у дітей уточнюються та деталізуються уявлення про навколишній світ, систематизуються знання про природне і соціальне середовище. Окрім того, ці ігри сприяють розвитку розумових процесів, таких як аналіз, синтез, класифікація, що є необхідними для формування логічного мислення та мовленнєвої компетентності. Вони також активізують операції просторової орієнтації, кмітливості, уваги та концентрації, що є важливими для розвитку мовлення через вдосконалення вміння будувати правильні та логічно послідовні висловлювання. Паралельно з цим, ці ігри допомагають формувати організаторські вміння, що сприяють розвитку соціальних навичок та комунікативної компетентності. Важливим аспектом є й збагачення словникового запасу дітей, оскільки в процесі гри вони використовують нові лексичні одиниці, що стосуються різних об’єктів і явищ навколишнього світу. Таким чином, настільно-друковані ігри виступають ефективним інструментом для комплексного розвитку мовлення дітей старшого дошкільного віку.

У сучасній дошкільній педагогіці окрему групу становлять словесні ігри, які привертають увагу численних науковців, таких як А. Бондаренко, О. Сорокіна, А. Максаков, Г. Тумакова, Є. Удальцова, Г. Швайко та інших. Проте в педагогічних джерелах часто відсутнє чітке та узагальнене визначення цього поняття, що свідчить про необхідність глибшого осмислення і

систематизації словесної гри як педагогічного інструменту. Найбільш повну характеристику словесної гри представила А. Бондаренко, яка акцентує увагу на тісному зв'язку цих ігор із розвитком інтелектуальних здібностей дітей, зокрема, з їхнім мисленням. А. Бондаренко стверджує, що словесні ігри сприяють розвитку захоплюючої розумової діяльності, активізуючи самостійність і мисленнєву активність дитини. Вона зазначає, що такі ігри мають на меті не тільки збагачення словникового запасу, а й стимулювання розумових процесів, таких як асоціації, класифікація, порівняння та узагальнення [3]. Крім того, словесні ігри сприяють розвитку логічного мислення, що є важливим етапом у формуванні когнітивних навичок, здатних до осмисленого сприйняття та аналізу навколишнього світу. Водночас, вони дозволяють дитині практикувати і використовувати мовні засоби, що допомагає їй у майбутньому виражати свої думки, почуття і переконання більш чітко та точно.

Словесні ігри є ефективним методом активізації пізнавальної діяльності дошкільників, забезпечуючи інтерактивний процес, що поєднує навчання та розвагу. Завдяки таким іграм діти не лише розвивають мовленнєві та когнітивні здібності, а й здобувають навички соціальної взаємодії, адже часто ці ігри передбачають колективну діяльність, обговорення та взаємний обмін думками.

У своїх дослідженнях О. Сорокіна здійснює класифікацію словесних дидактичних ігор, зосереджуючи основну увагу на їх спрямованості переважно на стимулювання пізнавальної діяльності дітей табл. 1.4 (додаток В). Вона підкреслює, що цінність таких ігор полягає в активізації емоційно-розумових процесів, зокрема в гармонійній єдності слова, дії, мислення та уяви дитини. Завдяки цим іграм формується здатність дітей активно взаємодіяти з навколишнім світом, застосовуючи мовленнєві засоби для вираження своїх думок та емоцій, що сприяє розвитку не тільки когнітивних, але й емоційно-психологічних аспектів їхнього особистісного зростання.

Особливість словесних дидактичних ігор полягає в тому, що вони не тільки стимулюють розвиток мовленнєвих навичок, але й сприяють розвитку

уяви та творчості дітей. Вони вимагають від дітей глибокого осмислення ситуацій, що розвиває їхнє логічне мислення, здатність до аналізу та синтезу інформації, а також формує навички самостійного прийняття рішень [35]. Такі ігри можуть бути спрямовані на формування певних знань та навичок, а також на розширення кругозору дитини, що дозволяє їй краще орієнтуватися в навколишньому світі. Отже, словесні дидактичні ігри є важливим інструментом у процесі пізнавального розвитку дітей, оскільки вони стимулюють не тільки розвиток мовлення, але й активну участь у пізнавальних процесах через взаємодію з оточенням.

Творчі вербальні ігри рис. 1.1 (додаток Г) характеризуються самостійним створенням дітьми ігрових задумів та сюжетів на основі вже знайомих їм художніх творів. Це процес творчої інтерпретації змісту відомих казок, оповідань і інших літературних творів. До таких ігор відносяться сюжетно-рольові ігри, театралізовані ігри, режисерські ігри, а також ігри-небувальщини. Як видно з досліджень, цей вид ігор активно сприяє розвитку уяви та творчих здібностей дітей, дозволяючи їм адаптувати знайомий матеріал до своїх інтерпретацій та творчих задумів.

Одним із найбільш поширених видів репродуктивних вербальних ігор є ігри-драматизації, що були досліджені такими вченими, як Л. Артемовою, Р. Жуковською, Н. Карпинською, В. Федяєвською, Л. Фурміною та іншими. Гра-драматизація являє собою специфічну форму ігрової діяльності дошкільників, що полягає у відтворенні змісту літературного твору – казки чи оповідання, добре знайомого дітям. Драматизувати означає відтворювати події, що описані в літературному тексті, через розігрування ролей героїв і збереження послідовності епізодів. При цьому сюжет, хід подій, ролі персонажів, їхні вчинки та мовленнєві вирази детермінуються текстом самого літературного твору, що дозволяє дітям не тільки засвоїти сюжет, але й активно застосовувати мовленнєві навички у контексті ігрової діяльності.

Згідно з результатами досліджень таких авторів, як Л. Артемової, Р. Жуковської, Є. Зворигіної, Н. Карпинської та інших, для успішного розвитку

сюжетно-рольових ігор необхідно створювати відповідне ігрове середовище. Це включає естетичне оформлення приміщень, наявність спеціалізованих іграшок і персонажів, а також стимулювання дітей до активної участі в творчих ігрових процесах. Таке середовище надає дітям можливість для розгортання ігор, що базуються на сюжетах, знайомих з літературних джерел.

Ігри-інсценізації, на відміну від інших типів ігор, є специфічною формою ігрової діяльності, яка вимагає точного відтворення тексту авторського твору, що включає в себе дослівне відтворення слів героями та дотримання послідовності епізодів. Цей тип гри фокусується на точності відображення літературного матеріалу, що, в свою чергу, допомагає дітям краще засвоювати мовленнєві структури і формувати вміння передавати емоційний зміст через мову.

Творча вербальна гра є важливим елементом розвитку дошкільників, що полягає у самостійному створенні ігрових задумів та сюжетів на основі знайомих дітям художніх творів. Це своєрідна інтерпретація змісту казок, оповідань та інших літературних творів, де діти активно використовують свою уяву, щоб адаптувати або перебудувати знайомі сюжети відповідно до власних ігрових потреб [52]. Важливими аспектами цих ігор є самостійність і творчий підхід дітей, які активно переробляють зміст літературних творів, створюючи нові варіації сюжетів. Серед різних видів творчих вербальних ігор особливе місце займають сюжетно-рольові ігри, театралізовані, режисерські ігри та ігри-небувальщини, що дозволяють дітям проявляти свої творчі здібності і розвивати уяву.

Одним із найбільш поширених і улюблених видів творчих ігор є сюжетно-рольові ігри, які займають центральне місце у розвитку дошкільників. Цей вид гри активно досліджувався як психологами, так і педагогами. Зокрема, серед психологів таких, як Ю. Аркін, Л. Виготський, Д. Ельконін, К. Карасьова, О. Леонтьєв, Т. Піроженко і серед педагогів, таких як Н. Аксаріна, Л. Артемова, Г. Григоренко, Р. Жуковська, Є. Зворигіна, Ю. Костенко, Т. Маркова, С. Новосьолова та інших. Ці вчені підкреслюють важливість сюжетно-рольових

ігор для розвитку дітей, оскільки вони сприяють формуванню не лише мовленнєвих навичок, а й соціальних компетенцій, вмінь співпрацювати, вирішувати конфлікти, а також дозволяють дітям переживати різні емоційні стани, що сприяє розвитку емоційного інтелекту.

Завдяки сюжету та ролям, які діти обирають під час таких ігор, вони отримують можливість активно застосовувати свою уяву і творчо підходити до процесу розігрування ситуацій, що розвиває їхні когнітивні та комунікативні навички. У контексті цих ігор діти також вчаться розуміти й аналізувати соціальні ролі та взаємодії, що має велике значення для їхнього особистісного розвитку та адаптації в соціальному середовищі.

До категорії творчих вербальних ігор відносяться також театралізовані ігри, які згадуються в роботах таких авторів, як Л. Артемова, А. Богуш, Н. Гавриш, Р. Жуковська, Н. Карпинська, Л. Фурміна. Ці ігри базуються на матеріалі художніх творів і супроводжуються мовленнєвими елементами. Театралізовані ігри передбачають розігрування літературних творів, в яких діти відтворюють образи персонажів за допомогою виразних засобів, таких як інтонація, міміка, жести, пози та хода, що сприяє розвитку мовленнєвих та емоційних здібностей дитини [1; 8; 9]. Одним із різновидів сюжетно-рольових ігор є режисерські ігри, про які пишуть такі автори, як Е. Гаспарова, Е. Кравцова та С. Новосьолова. У режисерських іграх дитина стає організатором та керівником уявної ситуації, і в значній мірі сама визначає розвиток сюжету, виступаючи одночасно як учасник і як керівник, який «режисує» події [39]. Це індивідуальні творчі ігри, що вимагають від дитини не лише здатності до уяви, але й розвиток управлінських та організаторських навичок.

Режисерські ігри є яскравим прикладом творчих ігор, в яких дитина використовує свою фантазію для створення та розвитку сюжету. Вони схожі на процес роботи режисера, оскільки дитина самостійно вигадує зміст гри, визначає ролі учасників і побудову подій. Це сприяє розвитку когнітивних навичок, мовлення та творчого мислення. Таким чином, можна зробити

висновок, що формування ігор у дошкільному віці може відбуватися як природним шляхом, так і за допомогою педагогічних засобів. Чим більш різноманітними є ігри, тим швидше дитина розвивається, адаптується до соціальних ролей та оволодіває новими когнітивними і мовними навичками. Різноманітність ігор також сприяє кращій соціалізації дитини та її здатності адаптуватися до змінюваних умов і ролей у соціумі.

У результаті аналізу різних підходів до класифікації дитячих ігор можна зробити висновок, що ігрова діяльність є важливою складовою всебічного розвитку дошкільників, оскільки вона стимулює пізнавальні, соціальні, емоційні та мовленнєві процеси. Ігри, як один із основних способів взаємодії дітей із навколишнім світом, займають центральне місце в дошкільній педагогіці та психології, адже через гру дитина набуває досвіду, необхідного для адаптації в соціумі, розвитку мовлення, мислення та творчих здібностей.

З точки зору розвитку мовлення, важливе значення мають такі види ігор, як театралізовані і режисерські. Театралізовані ігри дозволяють дітям не лише відтворювати художні образи, а й активно використовувати мовлення, розвиваючи виразність, інтонацію та емоційну сферу. Режисерські ігри, у свою чергу, сприяють розвитку творчих здібностей, фантазії та здатності до конструктивного планування й організації ігрових дій. Через ці ігри діти не тільки вчаться співпрацювати один з одним, а й реалізовують свої власні ідеї, формуючи важливі комунікативні навички.

Резюмуємо, різноманітність видів ігрової діяльності має вагомий вплив на формування у дітей старшого дошкільного віку ключових навичок, таких як мовлення, когнітивне мислення, соціальна взаємодія та емоційна регуляція. Кожен вид гри – від сюжетно-рольових до розвиваючих ігор із правилами – забезпечує активне залучення дитини в пізнавальний процес, створюючи умови для глибшого освоєння навколишнього світу та формування особистісних якостей. Таким чином, ігрова діяльність є незамінним засобом розвитку дошкільників, а її різноманіття дає можливість для всебічного і гармонійного розвитку дитини.

РОЗДІЛ 2
МЕТОДИЧНІ АСПЕКТИ ВИКОРИСТАННЯ КАЗКОТЕРАПІЇ У РОЗВИТКУ МОВЛЕННЄВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

2.1. Взаємозв'язок ігрової, мовленнєвої діяльності з комунікативними процесами в дошкільному віці

Взаємозв'язок ігрової діяльності, мовленнєвого розвитку та комунікативних процесів у дошкільному віці є основним аспектом у формуванні основних компетентностей дитини. Дошкільний вік є критичним періодом для розвитку когнітивних, емоційних та соціальних навичок, серед яких мовлення і комунікація займають центральне місце. Ігрова діяльність, як основний спосіб взаємодії з навколишнім світом у дитинстві, створює умови для активного формування мовленнєвих та комунікативних умінь. Вона є важливим інструментом для розвитку лексичних, граматичних і комунікативних навичок, адже через гру дитина не лише засвоює мовні одиниці, але й навчається використовувати їх у контекстах соціальної взаємодії. Вивчення цього зв'язку дозволяє глибше зрозуміти механізми формування мовленнєвих і комунікативних компетенцій, а також розробити ефективні методики для підтримки і стимуляції мовного розвитку дошкільників.

У процесі розвитку дитина постійно перебуває в межах різноманітних видів діяльності, які взаємодіють та взаємоперетинаються між собою. Згідно з новим тлумачним словником української мови, термін «взаємодія» визначається як «співдія», «співдіяння» або «взаємний зв'язок між об'єктами в процесі дії», а також «погоджена діяльність між особами чи об'єктами» [38].

З позиції Н. Луцан, взаємодія – це взаємний зв'язок різних видів діяльності, що супроводжують життя дитини і в яких дитина діє і живе: ігрова, образотворча, пізнавальна, художня, музична, мовленнєва, комунікативна,

навчально-мовленнєва, художньо-мовленнєва, навчальна, побутова, трудова тощо [35, с. 9]. Різні види діяльності дитини, такі як гра, спілкування та навчання, не лише переплітаються між собою, а й створюють умови для всебічного розвитку, забезпечуючи гармонійне функціонування мовленнєвих і соціальних процесів.

Проблема ролі різних видів діяльності у психічному розвитку дитини є однією з центральних у сучасній дитячій психології, і вона знайшла своє детальне відображення в працях таких вчених, як Л. Божович, Л. Виготський, Д. Ельконін, О. Запорожець, В. Котирло, О. Леонтьєв та інших. Згідно з їхніми дослідженнями, перехід від одного етапу розвитку до наступного тісно пов’язаний із зміною провідного виду діяльності, що виступає як основний засіб формування психічних процесів і функцій на певному етапі. Цей процес зміни діяльностей є важливою умовою для розвитку дитини, адже кожен новий етап розвитку характеризується переходом до іншої форми діяльності, яка має суттєвий вплив на формування її когнітивних, емоційних та соціальних навичок. Такий підхід підкреслює взаємозв’язок між зміною видів діяльності і змінами в психічному розвитку, що дозволяє глибше зрозуміти механізми психічного становлення дитини.

Сутність, зміст і характеристики провідної діяльності детально розглянуті в працях радянського психолога О. Леонтьєва [43]. Згідно з його визначенням, провідною діяльністю є не та діяльність, яка просто найчастіше зустрічається на певному етапі розвитку дитини, а така, яка викликає найсуттєвіші зміни в її психіці. У межах цієї діяльності розвиваються психічні процеси, які створюють умови для переходу до нових, більш складних рівнів розвитку. Таким чином, провідна діяльність є тією, що виступає як основна рушійна сила, котра забезпечує психічний розвиток дитини і створює основу для подальших етапів її еволюції.

За визначенням Д. Ельконіна [22], провідна діяльність є не лише основною в період розвитку, але й такою, в межах якої формуються нові види діяльності. Це діяльність, яка має в собі потенціал для виникнення нових форм

активності, що визначають подальший розвиток дитини. Кожний етап розвитку дитини характеризується певним видом провідної діяльності, яка, на відміну від інших видів активності, визначає напрямок і специфіку її психічного становлення на цьому етапі. Теоретичні розробки О. Леонтьєва та Д. Ельконіна акцентують увагу на тому, що провідна діяльність є основою, в рамках якої розвиваються й інтегруються інші види діяльності, і лише в цьому контексті можна зрозуміти природу та значення кожного етапу розвитку дитини в цілому.

Діяльність дитини дошкільного віку охоплює не лише провідні види діяльності, але й значну кількість інших форм активності, кожна з яких робить важливий внесок у психічний та соціальний розвиток дитини. У віці з трьох до семи років засвоюються такі види діяльності дошкільника, як-от: образотворча: малювання, ліплення, аплікація, конструювання; трудова; побутова; художня: театральна, художньо-мовленнєва; ігрова: театрально-ігрова, креативно-ігрова, навчально-ігрова, мовленнєво-ігрова; музична: музично-ігрова; пізнавальна: мовленнєва, навчальна, навчально-мовленнєва; комунікативна діяльність: мовленнєво-комунікативна [35, с. 12].

На думку науковців А. Богуш, Н. Луцан, вивчення розвитку мовлення дітей дошкільного віку повинно відбуватись насамперед у контексті гри, в ігровій діяльності [35,с. 12].

Питання ролі гри в процесі розвитку дитини вивчалося ще з античних часів, зокрема, Платоном, який підкреслював необхідність створення умов для колективних ігор серед дітей. Він акцентував увагу на тому, що природність дитячої гри виявляється у її автономності, оскільки вона виникає за ініціативою самих дітей. Платон також вважав, що ігрова діяльність є важливим чинником, який стимулює дітей до розвитку комунікативних навичок та бажання взаємодіяти з іншими дітьми.

Одним із основоположників теорії гри є німецький філософ і психолог К. Грос, який вперше здійснив науковий аналіз ролі гри в психічному розвитку дитини. Спираючись на порівняння ігрової діяльності дітей та інстинктивної поведінки тварин, він доводив, що гра має біологічну основу та є важливим

етапом підготовки до майбутньої серйозної діяльності, ставши основним компонентом життя дитини. Однак, К. Грос, ймовірно, занадто переоцінював інстинктивну природу гри, ототожнюючи ігрову діяльність дітей із поведінкою тварин.

Зокрема, Л. Виготський вважав, що гра є новим явищем в дошкільному віці, яке вбирає в себе всі важливі та глибинні аспекти розвитку, виводячи їх на поверхню. Вона прагне здійснити перехід до розвиненого світу найвищих форм людської діяльності [13].

Звернувшись до «Енциклопедії освіти» помічаємо, гра трактується як «вид креативної діяльності людини, у процесі якої в уявній формі відтворюються способи дій з предметами, стосунки між людьми, норми соціального життя та культурні надбання людства, які характеризують історично досягнутий рівень розвитку суспільства [23, С. 139–140].

Сучасні українські науковці (Л. Артемова, Г. Григоренко, Н. Кудикіна та ін.) активно досліджують роль мовленнєво-ігрової діяльності в розвитку дітей дошкільного віку, зокрема, в контексті формування їх соціальної орієнтації та моральних відносин. Вони підкреслюють, що гра є надзвичайно ефективним засобом розвитку особистості, оскільки включає в себе широкі можливості для стимулювання мовленнєвих навичок і когнітивних процесів дітей. Зокрема, через гру діти не лише вдосконалюють мовлення, а й набувають досвіду співпраці, взаємодії, а також усвідомлення соціальних норм і моральних цінностей. На думку дослідників, гравець має чітке розуміння мети та мотивації гри, що є потужним фактором для досягнення успіху в мовленнєвому та когнітивному розвитку. Це дозволяє зробити гру важливим інструментом для формування не лише мовних, але й соціальних та моральних навичок у дошкільнят [1; 16; 31].

Слушною є думка Н. Кудикіної, яка зазначає, що у дошкільному віці гра є провідною діяльністю, у процесі якої відбуваються важливіші зміни у психіці дошкільника й розвиваються психічні процеси, що готують його перехід до нового, вищого щабля розвитку; створюються умови для соціалізації дитини,

становлення й саморозвитку її особистості; у цей період у контексті гри виникають та диференціюються нові види діяльності, зокрема трудова, естетична, навчальна тощо [31, с. 22].

Гра – це діяльність, у якій дитина активно взаємодіє з іншими людьми, предметами та довкіллям. Мовленнєві ігри дозволяють дошкільнятам вивчати соціальні ролі, встановлювати взаємозв'язки з іншими дітьми та дорослими, розвивати уяву й творчі здібності. У процесі гри діти часто створюють діалоги, виконують різноманітні рольові функції, що сприяє розвитку мовленнєвих навичок і комунікативних умінь.

У дитячих іграх чітко проявляється взаємозв'язок між ігровою, мовленнєвою діяльністю та комунікативними процесами дитини. Така взаємодія не лише сприяє розвитку мовленнєвих навичок, а й визначає сутність мовленнєво-ігрової діяльності як інтегративного процесу, у якому відбувається формування соціокультурних компетенцій та когнітивних здібностей. Окрім того, цей процес взаємопов'язаний із розвитком емоційної сфери дитини, оскільки через гру вона навчається виражати свої почуття та переживання, що є важливим аспектом соціалізації. Отже, виходячи з цього, слід зазначити, ігрова діяльність виступає важливим інструментом адаптації дитини до соціокультурних норм і стандартів, що забезпечує гармонійний розвиток її мовленнєвих і комунікативних навичок у контексті.

У контексті дослідження визначимо сутність поняття «мовленнєво-ігрова діяльність».

Науковиця Н. Луцан у своїх дослідженнях зазначає, мовленнєво-ігрова діяльність – це діяльність, що вимагає використання набутих раніше знань, мовленнєвих умінь і навичок у нових зв'язках і обставинах. В ігровій діяльності діти, на основі набутих уявлень про предмети, уточнюють і поглиблюють свої знання. Основою для мовленнєво-ігрової діяльності є сформовані уявлення про побудову ігрового сюжету, різноманітні ігрові дії з предметами, засвоєні мовленнєві вміння і навички [35, с. 21].

Мовленнєво-ігрова діяльність, як форма навчання дітей, виконує пізнавальну та розважальну функції, сприяючи розвитку когнітивних і емоційних аспектів особистості. Однією з основних функцій ігрової діяльності є функція мовленнєвого спрямування, яка орієнтує мовленнєву активність дитини на взаємодію з іншими учасниками гри. У процесі гри дитина використовує як діалогічну, так і монологічну форму мовлення, що забезпечує розвиток комунікативних навичок. Ігрова діяльність є важливим контекстом, у якому особливо яскраво проявляється образність і виразність мовлення дітей, де поєднуються як мовні, так і немовні засоби виразності. Це дозволяє дитині не тільки здійснювати комунікацію, а й активно творчо виявляти свої емоції та думки, що є важливим етапом у формуванні її мовленнєвої і культурної компетентності.

Мовленнєво-ігрові дії є важливим інструментом творчого мовленнєвого самовираження, як зазначає Л. Березовська. Цей процес, виявляючи себе як самостійна форма діяльності, ґрунтується на природному інтересі дитини до гри, її правил і дій, що сприяє активному залученню дитини до мовленнєвої взаємодії. Мовленнєво-ігрова діяльність не лише стимулює процеси пізнання та розвитку комунікативних навичок, а й виступає як інструмент формування когнітивних та емоційних компетентностей [4]. В результаті цього процесу відбувається удосконалення мовлення дітей, яке включає розвиток не тільки вербальної, а й невербальної комунікації, що важливо для гармонійного розвитку особистості. Ігрова діяльність забезпечує можливість для дитини експериментувати з мовленнєвими засобами, що сприяє її творчому самовираженню, формуючи тим самим важливі соціокультурні навички та мовну компетентність.

Як складова мовленнєво-ігрової діяльності, гра в інтеграції з навчальним процесом і мовленнєвими практиками є потужним засобом всебічного розвитку дитини старшого дошкільного віку. У цьому контексті мовлення та гра виконують низку функцій, що сприяють формуванню когнітивних, соціальних та комунікативних навичок (рис. 2.1).

Рисунок 2.1. Функції мовленнєво-ігрової діяльності

Розглянемо ці функції детальніше.

Освітня функція гри полягає у її тісному зв'язку з навчанням, оскільки вона сприяє набуттю знань, активізуючи розумові здібності дитини, її уяву, пам'ять та увагу. Інтригуюча гра стимулює розумову активність і формує у дітей адекватне сприйняття соціальних явищ, природи та предметів навколишнього середовища. Вона систематизує і поглиблює знання, а також допомагає вихователю сприяти розвитку самостійного мислення, застосування знань у різних ситуаціях відповідно до завдань. Активність мислення дітей є ключовою умовою для свідомого засвоєння знань, встановлення партнерських відносин у грі та досягнення взаєморозуміння між учасниками, що передбачає добре розвинуте мовлення.

Виховна функція гри полягає у формуванні моральних уявлень про ставлення до довкілля та норми поведінки, а також позитивних і негативних рис особистості. Вона сприяє розвитку моральних почуттів, колективних навичок і встановленню відносин на основі дружби, справедливості та відповідальності. Зміст і правила гри відіграють ключову роль у вихованні цих якостей. Чим глибше дитина залучена до гри, тим сильніший її вплив. Завдяки правилам гри, діти вчаться підпорядковувати свою поведінку соціальним

нормам, що регулюють взаємодію в колективі. Правила стають моральними орієнтирами, що формують спільні інтереси і сприяють розвитку суспільних рис у дітей, а також засвоєнню морально-етичної лексики [35; 51].

Естетична функція гри та мовлення реалізується через використання в іграх віршів, пісень, примовок, лічилок, мирилок і загадок. Діти сприймають красу, виразність і образність українського мовлення, запам'ятовують ігрові тексти, що сприяє збагаченню їхнього мовного запасу. Народні ігри також виконують історичну функцію, будучи національним скарбом, що пов'язує минулі покоління з сучасністю. Деякі ігри мають глибоке історичне коріння, в той час як інші виникли пізніше. Багато з них відображають трудову основу народної поетичної творчості. Ігри, що зародилися в давнину, розвивалися, інтегруючи риси різних суспільних формацій і життєвих укладів, проте зберегли елементи свого первісного походження. Найстаріші за походженням є хороводні ігри, які були невід'ємною частиною календарних обрядів і завжди супроводжувалися яскравою народною мовою.

Розважальна функція гри реалізується у створені позитивного настрою, сприятливої атмосфери. Вона урізноманітнює цей вид діяльності, зумовлює певні почуття, емоційні переживання, впливає на поведінку дітей. Діти імітують рухи героїв, виражаючи своє ставлення до них. Гра є своєрідним «регулятором» поведінки і спонукає дітей до активної діяльності [35, с. 15].

Експресивна функція гри полягає в вираженні внутрішнього світу дитини через мову та рухи, що відображає емоційну насиченість і індивідуальність мовлення кожного учасника.

Культуроносна функція означає, що розвиток культури започатковується з розвитку мовлення людини, яке реалізується у різних видах дитячих ігор.

Контактновстановлювальна функція – гравець готує свого співрозмовника до сприйняття інформації для подальшої гри [35, с. 15].

Однією з ключових функцій ігрової діяльності є мовленнєве спрямування. Мовленнєво-ігрові дії орієнтовані на взаємодію з іншими учасниками гри. У процесі гри дитина використовує як діалогічне, так і монологічне мовлення, що

сприяє розвитку образності та виразності мовлення, де поєднуються мовні та немовні засоби комунікації. Ігрова діяльність також виступає як засіб творчого мовленнєвого самовираження. Усі ці функції є взаємопов'язаними та реалізуються в єдиному процесі мовленнєво-ігрової діяльності.

Оволодіння діяльністю включає важливі властивості особистості, такі як ініціативність, активність, свобода вибору та відповідальність. Дитина усвідомлює себе як індивідуальність, коли здатна ініціювати діяльність і прогнозувати її наслідки. Це можливо завдяки мовленню, яке супроводжує всі форми діяльності, включаючи гру, де дитина взаємодіє з іншими учасниками.

Основним засобом комунікації в період дошкільного віку є мовлення, яке знаходиться в складних взаємозв'язках з іншими видами діяльності, що впливають на їх розвиток і становлення. У той же час, виникнення нових видів діяльності та форм взаємодії з однолітками і дорослими сприяє подальшій диференціації функцій і форм мовленнєвої активності.

Нам імпонує думка науковців (А. Богуш, Т. Пироженко), які під комунікативно-мовленнєвою діяльність розуміють цілеспрямований процес мовленнєвої взаємодії дітей у таких системах, як «вихователь-діти», «діти-вихователь», «діти-діти». Цей процес передбачає встановлення та підтримку контактів з іншими учасниками комунікації за допомогою мовних і немовних засобів у ході безпосереднього спілкування, що включає обмін інформацією, досвідом, вміннями, навичками та результатами діяльності. Метою є підтримка розмови, тобто реалізація самого комунікативного акту [6; 44].

Гра, як основний вид діяльності дітей дошкільного віку, є не лише відображенням пережитих вражень, а й їх творчою переробкою та відображенням у мовленні. Тому мовленнєво-ігрова діяльність є важливим засобом мовленнєвого розвитку дитини.

Мовлення супроводжує і творчі ігри, а з появою ігрових ролей відбувається диференціація функцій і форм мовлення. Рольова гра сприяє розвитку регулювальної і планувальної функцій мовлення, а також нових форм мовленнєвої активності. Вона активізує контекстне та монологічне мовлення,

удосконалює діалогічні навички, граматичну правильність і збагачує лексичний запас, що стимулює зв'язне мовлення. Таким чином, ігрова діяльність створює ситуації, які сприяють розвитку мовленнєвого спілкування і активності дітей.

Водночас Н. Луцан вказує, мовленнєво-ігрова діяльність – двокомпонентний утвір, основою якого є розвиток дитячого мовлення засобами гри. Як складне педагогічне явище, мовленнєво-ігрова діяльність базується на ігрових методах навчання дітей дошкільного віку [36, с. 19].

У межах мовленнєво-ігрової діяльності виділити такі ключові аспекти, зокрема: психологічний, лінгвістичний (лексико-семантичний, комунікативний), естетичний, лінгводидактичний (практичний). Отже, розглянемо їх детальніше:

– психологічний: Мовлення в грі є складним процесом, що відображає факти, явища та предмети через чуттєві уявлення, пов'язані асоціативно. Це суб'єктивне відображення реальності або уявних образів, що відповідає ігровим завданням.

– лінгвістичний (лексико-семантичний, комунікативний): Це процес використання мовних одиниць у комунікації, де слова набувають образного змісту завдяки семантичним зрушенням та емоційно-естетичним нашаруванням, що здебільшого проявляється на лексико-семантичному рівні.

– естетичний: Мовлення виступає як творчий процес, що стимулює естетичне сприйняття, поєднуючи раціональне й емоційне. Це сприяє розвитку моральних якостей і естетичних смаків, формуючи певні переконання мовця.

– лінгводидактичний (практичний): Здатність дитини використовувати зв'язні висловлювання в ігрових ситуаціях, які через естетичні властивості, такі як метафори чи влучні вирази, впливають на емоційну сферу її діяльності.

Виходячи з вище зазначеного, можемо зробити певні висновки, мовленнєво-ігрова діяльність є багатофункціональним процесом, що охоплює різноманітні аспекти розвитку дитини. Психологічний аспект відображає внутрішні уявлення дитини, лінгвістичний аспект сприяє збагаченню мовленнєвих навичок через використання образного та емоційного мовлення, а

естетичний – стимулює емоційне та моральне зростання через творчий підхід до мови. Лінгводидактичний аспект забезпечує практичне застосування мовленнєвих навичок у комунікації, що впливає на емоційну сферу та розвиток критичного мислення [51]. Таким чином, мовленнєво-ігрова діяльність є важливим засобом всебічного розвитку дитини, сприяючи формуванню її мовних, соціальних та емоційних компетенцій.

Якісні характеристики мовленнєво-ігрової діяльності є важливими аспектами, що визначають ефективність цього процесу в розвитку дитини. Вони охоплюють різноманітні складові, які сприяють формуванню мовних, когнітивних, емоційних та соціальних навичок у дітей дошкільного віку. Розуміння цих характеристик дозволяє оцінити вплив гри на мовленнєвий розвиток дитини, а також визначити роль гри як засобу для розвитку комунікаційних здібностей, творчого самовираження та соціальної адаптації (рис. 2.2), які ґрунтовно представлені у додатку (рис. 2.3) (додаток Д).

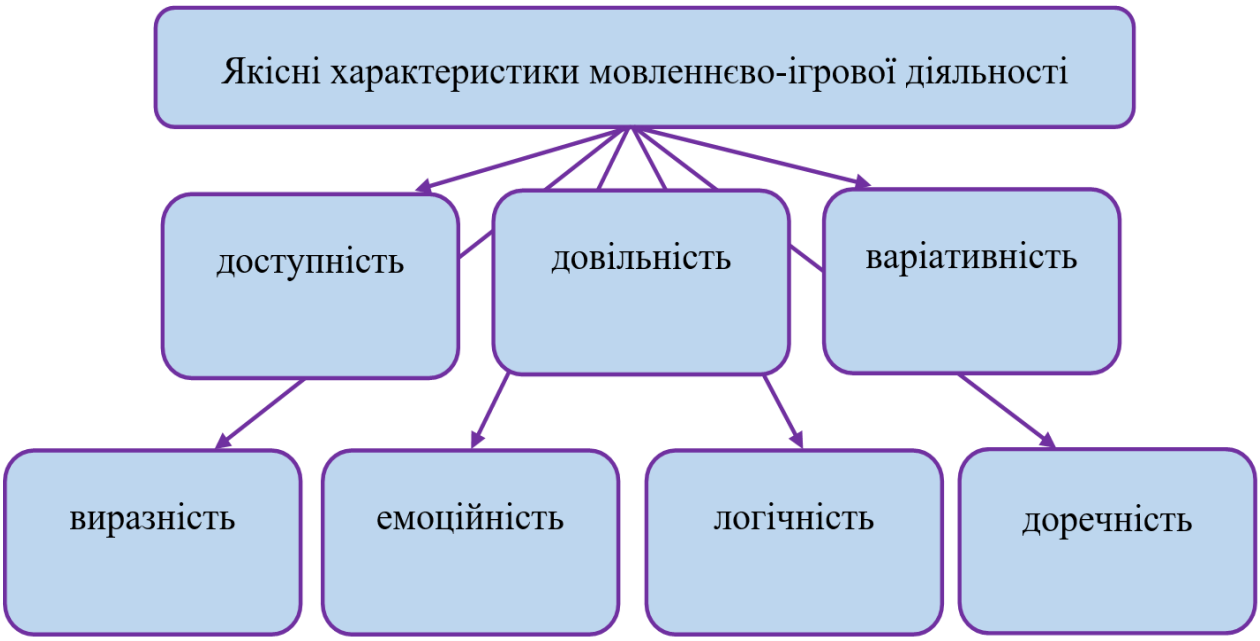

Рисунок 2.2. Якісні характеристики мовленнєво-ігрової діяльності дітей

Таким чином, можна зазначити, що якісні характеристики мовленнєво-ігрової діяльності дітей відображають різноманітні аспекти мовленнєвого

розвитку, які тісно пов’язані з творчими, когнітивними та соціальними процесами. Довільність, варіативність, виразність, емоційність, логічність та доречність є ключовими факторами, що визначають ефективність мовленнєвої взаємодії в грі, сприяючи розвитку комунікативних навичок і когнітивних здібностей дитини. Зокрема, високий рівень довільності дозволяє дитині організовувати ігрові ситуації без попередньої підготовки, тоді як варіативність забезпечує гнучкість у виконанні завдань, а виразність і емоційність сприяють кращому засвоєнню мовленнєвого матеріалу. Логічність і доречність мовлення підтримують структуру та ефективність комунікації, що є необхідним для успішної взаємодії в колективі. Тому мовленнєво-ігрова діяльність є важливим інструментом розвитку дитини, через який відбувається формування мовленнєвих, когнітивних та соціальних компетенцій.

У дітей старшого дошкільного віку мовленнєво-ігрова діяльність реалізується через різноманітні види ігор, у процесі яких у дітей розвиваються ігрові та мовленнєво-ігрові компетенції. Ігрову компетенція слід розглядати, як сформованість у дітей ігрових дій, ініціативність, їхню самостійність в ігровій діяльності; творче відображення реальних і казкових ситуацій; ініціювання і розгортання ігрового задуму і сюжету гри; вміння об’єднуватися з однолітками на основі ігрового задуму, рольової взаємодії, особистих уподобань; дотримання норм та етикету спілкування [35, с. 26].

Мовленнєво-ігрова компетенція є багатогранною характеристикою особистості, яка включає кілька складових. До основних чинників цієї компетенції належать: діалогічна, монологічна, когнітивно-мовленнєва, виразно-емоційна, оцінно-етична, театрально-ігрова та ігрова компетенції.

Отже, взаємозв’язок ігрової, мовленнєвої діяльності та комунікативних процесів у дошкільному віці є важливим аспектом розвитку дитини. Ігрова діяльність створює умови для активного використання мови в різних формах комунікації, що сприяє формуванню мовленнєвих навичок та соціальних умінь. Через гру діти не лише оволодівають мовними засобами, а й навчаються співпрацювати, обмінюватися думками та емоціями, що має прямий вплив на

їхній когнітивний і емоційний розвиток. Таким чином, ігрова діяльність є не лише інструментом комунікації, а й важливим чинником розвитку соціальних, когнітивних і мовленнєвих компетенцій, що формують основу для подальшої успішної інтеграції дитини в суспільство.

2.2. Педагогічні умови розвитку мовлення дітей старшого дошкільного віку засобами мовленнєво-ігрової діяльності

Педагогічні умови організації мовленнєво-ігрової діяльності дітей старшого дошкільного віку є основними чинниками, що безпосередньо впливають на розвиток основних компетенцій у дітей, включаючи мовленнєві, когнітивні, творчі та соціальні навички. Від ефективності цих умов залежить не лише збагачення мовного досвіду дітей, а й їх здатність до комунікації, розуміння соціальних норм, а також розвиток критичного мислення та уяви.

Ігрова діяльність, як форма навчання, створює сприятливе середовище для активного засвоєння мовних структур, розвитку лексичного запасу, оволодіння граматичними конструкціями та підвищення рівня мовленнєвої компетенції. Крім того, через мовленнєво-ігрову діяльність діти набувають досвіду спільної діяльності, співпраці, що сприяє формуванню соціальних і міжособистісних навичок, здатності до емпатії та взаємодії в колективі.

Педагогічний супровід цього процесу полягає в створенні таких умов, які забезпечують цілісне й гармонійне розвиток мовленнєвої та соціальної активності дітей. Це включає адаптацію навчального середовища до вікових і індивідуальних потреб дітей, організацію різноманітних форм і методів мовленнєво-ігрової діяльності, а також надання адекватної педагогічної підтримки, яка сприяє розвитку ініціативи, креативності та самовираження у процесі мовленнєвої взаємодії.

Для того щоб процес мовленнєво-ігрової діяльності був дійсно ефективним, необхідно організувати педагогічне середовище, яке не лише

відповідатиме індивідуальним потребам і особливостям розвитку кожної дитини, а й максимально стимулюватиме активність та взаємодію дітей у процесі навчання через гру. Це передбачає створення умов, які б сприяли розвитку дитячої комунікації, самовираженню та інтеграції мовленнєвих навичок у різноманітні життєві ситуації.

Принципи організації мовленнєво-ігрової діяльності дітей (рис. 2.4) (додаток Е) є основою для створення ефективного освітнього середовища, яке сприяє розвитку мовлення, комунікативних навичок та соціальної адаптації дошкільників. Вони забезпечують гармонійне поєднання гри та навчання, стимулюючи активність дитини, розвиток її пізнавальних здібностей і мовленнєвих навичок.

Застосування цих принципів дозволяє не лише стимулювати мовленнєвий розвиток, але й сприяє загальному розвитку дитини, формуванню її соціальних та пізнавальних навичок, що є важливими для майбутньої освіти та інтеграції в суспільство.

Створення мовленнєво-просторового середовища в дошкільному закладі вимагає врахування ряду ключових вимог, що сприяють оптимізації процесу розвитку мовлення та комунікативних навичок дітей. Це включає [30, С. 42–43]: стимуляція пошукової діяльності та мовленнєвої активності дитини (А. Богуш); задоволення мовленнєвих потреб у культурно ціннісному пізнанні довкілля; наявність мовленнєво-творчої спрямованості (Н. Гавриш); свобода і самостійність дитини; інтегративність (К. Крутій, Н. Маковецька); урахування статевих і вікових особливостей дитини; діалогічність (А. Арушанова); стабільність – динамічність; гуманітаризація тощо (С. Гончаренко).

У своїх дослідженнях К. Крутій [30] підкреслює, що практична реалізація концепції створення освітнього мовленнєвого середовища включає також формування міні-середовищ, які відображають основні аспекти предметно-мовленнєвого та мовленнєво-просторового середовищ. До таких міні-середовищ можна віднести:

– Культурно-пізнавальне міні-середовище. Мета: забезпечення умов для самостійного засвоєння дитиною сенсорних еталонів (колір, форма, простір, звук, смак, запах тощо), що є важливим інструментом збагачення її мовленнєвого досвіду.

– Мовленнєво-творче міні-середовище. Мета: створення умов для самостійної мовленнєво-творчої діяльності, що включає різноманітні форми самовираження, такі як малювання, ліплення, дизайн, флористика тощо.

– Мовленнєво-комунікативне міні-середовище. Мета: забезпечення дітей можливостями для мовленнєвого розвитку, реалізації художньо-мовленнєвої діяльності, що сприяє вдосконаленню навичок комунікації.

– Екологічно-мовленнєве міні-середовище. Мета: створення умов для розвитку екологічних уявлень, формування позитивного ставлення до природи і накопичення мовленнєвого досвіду у контексті екологічної освіти.

– Емоційно-рефлексивне міні-середовище. Мета: організація умов для самопізнання дитиною свого внутрішнього світу, формування її образу «Я», що сприяє розвитку емоційної та психічної саморегуляції.

Зазначимо, що наведено лише деякі приклади міні-середовищ для розвитку мовлення дітей засобами мовленнєво-ігрової діяльності. Їх кількість може бути значно більшою і залежить від педагогічних завдань, які ставить дорослий під час взаємодії з дітьми.

У контексті нашого дослідження ігрове середовище розглядається як педагогічна умова мовленнєво-ігрової діяльності дітей старшого дошкільного віку. Ігрове середовище є ключовим фактором, що сприяє розвитку мовлення та комунікативних навичок у дітей старшого дошкільного віку. Це середовище повинно бути багатим на мовленнєвий матеріал та організованим таким чином, щоб діти мали можливість активно взаємодіяти з оточуючими, а також розвивати свої соціальні й комунікативні здібності через сюжетно-рольові та творчі ігри.

Враховуючи те, що в дошкільному віці діти активно засвоюють соціальні норми, через гру, важливо створити таку ситуацію, яка стимулює не лише навчання, а й самовираження та саморозвиток.

Однією з основних умов для розвитку мовленнєвих та комунікативних здібностей є різноманіття мовленнєвих ігрових ситуацій, що пропонуються дітям. Поняття мовленнєвої ситуації є багатозначним. Науковці (Н. Гавриш, Р. Жуковська, О. Леонтьєв, Н. Луцан, В. Скалкін та ін.) надають різні трактування цього терміна, зокрема визначають мовленнєву ситуацію як сукупність умов, мовленнєвих і немовленнєвих, необхідних і достатніх для реалізації мовленнєвої дії згідно з заздалегідь визначеним планом; як комплекс позамовних обставин, що відображають стосунки між учасниками спілкування і зумовлюють потребу в комунікації; як сукупність спеціально створених умов; як ситуацію дійсності, яка спонукає до мовлення; або ж як динамічну систему взаємовідносин учасників спілкування, що ґрунтується на відображенні об’єктів і подій зовнішнього світу, породжує потребу в цілеспрямованій діяльності для вирішення мовленнєво-мисленнєвих завдань і підтримує цю діяльність [14; 15; 35].

Сюжетно-рольова гра є специфічною формою засвоєння соціального досвіду, характерною для дошкільного віку, та виступає як особлива форма соціальної взаємодії між дітьми та дорослими. Ця діяльність передбачає, що діти, виконуючи різні соціальні ролі та конструюючи ігрові ситуації, здійснюють імітацію діяльності дорослих, відтворюючи її зміст, мотиви, завдання та соціальні норми взаємодії між людьми. Основою сюжетно-рольової гри є вигадана або уявна ситуація, в якій дитина виконують роль дорослого. Одна з характерних особливостей цієї гри – це самостійність дітей, які самі обирають тему гри, визначають напрямки її розвитку та розподіляють ролі серед учасників. Така діяльність є потужним стимулом для розвитку мовлення, оскільки в процесі гри діти активно використовують мову для вираження своїх думок, відчуттів та ідей, здійснюють комунікацію з іншими учасниками гри.

Вони активно збагачують свій лексичний запас, вдосконалюють граматичні структури, навчаються організовувати мовлення відповідно до обраної ролі.

Кожна дитина має свободу вибору засобів для втілення своєї ролі. У процесі гри немає обмежень: можна, наприклад, сісти в крісло – «ракету» і відправитися на Місяць, або використовуючи паличку як «скальпель», провести операцію. Така свобода дозволяє дітям не тільки творчо виражатися, а й активно використовувати мову для опису подій, створення нових ситуацій і конструкцій, що сприяє розвитку мовленнєвої активності.

Реалізація власного задуму та розгортання фантазії дають змогу дошкільникам зануритися в різноманітні сфери людської діяльності, збагачуючи їх мовленнєвий досвід і формуючи навички, які в реальному житті для них ще довгий час будуть недоступні.

Ігри повинні відображати реальні життєві ситуації, дозволяти дітям обирати ролі та виконувати різноманітні завдання. Наприклад, організація гри «Супермаркет» дозволяє дітям не лише вчити нові слова, а й реалізовувати їх у контексті соціальної взаємодії. Кожен учасник бере на себе роль продавця або покупця, що стимулює використання діалогічного мовлення, вміння вести переговори, ставити питання та відповідати на них. Іншим прикладом може бути організація сюжетно-рольової гри «Лікарня», де діти виконують ролі лікаря, медсестри, пацієнтів, а також відвідувачів. У цьому випадку дітям необхідно використовувати терміни, пов’язані з медичною тематикою, що сприяє не тільки збагаченню словникового запасу, а й формуванню більш складних мовленнєвих конструкцій.

Створення умов для соціальної взаємодії в процесі мовленнєво-ігрової діяльності дітей дошкільного віку. Ігрове середовище має сприяти активній соціальній взаємодії між дітьми. Для цього педагог повинен організувати такі умови, в яких кожен дитина має змогу взаємодіяти з іншими учасниками гри, узгоджувати свої дії, обговорювати і приймати колективні рішення. У рольових іграх, де діти працюють у групах, з’являється потреба в ефективній комунікації для вирішення завдань, що, в свою чергу, сприяє розвитку діалогічного

мовлення, умінню слухати і чути співрозмовника, виражати свої думки чітко і зрозуміло.

Важливо враховувати доцільність використання предметно-розвивальних матеріалів, оскільки вони є важливими чинниками, що стимулюють розвиток мовлення дітей. Для забезпечення ефективності мовленнєво-ігрової діяльності необхідно включати в ігрове середовище різноманітні предмети, які сприяють інтелектуальному розвитку та активному мовленнєвому процесу. Зокрема, книги, лепбуки, медіабуки, коректурні таблиці (Н. Гавриш), конструктивні іграшки, набори для ліплення, театральні реквізити можуть стати важливими інструментами для створення різноманітних сюжетно-ігрових ситуацій, що дають дітям можливість використовувати мову для опису об’єктів, дій, емоцій.

Ці матеріали не лише активізують творчу діяльність, а й забезпечують середовище для розвитку мовленнєвих навичок, таких як побудова складних речень, аргументація, розширення лексичного запасу через активне спілкування. У такому середовищі діти можуть не тільки грати, а й активно обговорювати свої ідеї, висловлювати думки, випробовувати нові конструкції і взаємодіяти один з одним через діалог, що значно підвищує рівень їх мовленнєвої активності та когнітивних здібностей.

Ігрове середовище не може бути ефективним без відповідної мовленнєвої підтримки з боку педагога. Вихователь має активно включатися в гру, спрямовуючи її хід, заохочуючи дітей до вербалізації своїх дій і думок. Педагог може використовувати запитання, уточнення, пропонувати нові ідеї або ролі, сприяти розвитку креативного мислення, розвитку мовлення у дітей. Наприклад, під час гри «Супермаркет» педагог може задавати питання: «Які товари ми продаємо? Як ми обслуговуємо покупців?». Таким чином, педагог підтримує ініціативу дітей і створює можливості для розвитку їхніх мовленнєвих і комунікативних навичок.

Сучасні педагогічні практики дозволяють інтегрувати мультимедійні засоби (ІКТ) в ігрове середовище. Використання планшетів, інтерактивних дошок або спеціальних програм може значно розширити можливості для

розвитку мовлення. Наприклад, діти можуть створювати власні казки або розповіді за допомогою мультимедійних матеріалів, що дозволяє розвивати не лише мовлення, але й креативність, уяву, а також навички роботи з технологіями.

Ігрове середовище є надзвичайно важливою умовою для розвитку мовленнєво-ігрової діяльності дітей старшого дошкільного віку. Створення різноманітного і стимулюючого середовища, яке включає рольові та творче ігри, предметно-розвивальні матеріали, а також активну мовленнєву підтримку з боку педагога, сприяє не тільки формуванню мовленнєвих навичок у дітей, але й розвитку їх соціальних, емоційних та когнітивних здібностей. Оскільки через гру діти освоюють соціальні норми і взаємодії, таке середовище є основою для ефективного розвитку комунікативних компетенцій дошкільників.

У контексті мовленнєво-ігрової діяльності дітей старшого дошкільного віку роль педагога є надзвичайно важливою. Вихователь виступає не лише як організатор і модератор ігрових ситуацій, а й як активний учасник цього процесу, що здійснює мовленнєву підтримку, корекцію і стимулювання творчої активності дітей. Педагог має на меті не тільки забезпечити відповідні умови для ігрової діяльності, але й за допомогою свого втручання сприяти розвитку мовлення, соціальних навичок і критичного мислення у дітей.

Однією з основних функцій педагога є організація ігрових ситуацій, що сприяють активному мовленнєвому розвитку дітей. Вихователь повинен бути здатним створити такі умови, в яких діти будуть заохочувані до активної мовленнєвої взаємодії, самовираження та розвитку комунікативних навичок. Наприклад, під час організації гри «Сім’я» педагог може створити сценарій, у якому кожен учасник гри має свою роль – батька, маму, дитину, бабусю тощо. У такій ситуації діти змушені взаємодіяти між собою, використовуючи різні мовленнєві форми: запитання, відповіді, розповіді, описування.

Вихователь має не лише спостерігає за ходом ігрового процесу, а й активно включається в гру, що має кілька важливих функцій. По-перше, вихователь може виступати як моделлю мовленнєвих поведінкових норм [11].

Наприклад, він може вводити в гру нові слова, фрази, вирази, що збагачує дитячий словниковий запас. По-друге, педагог допомагає дітям не тільки усвідомити мовленнєву ситуацію, але й направляє їх у разі виникнення труднощів. Вихователь може коригувати мовленнєві помилки, пояснювати значення слів або навіть сам створювати ігрові ролі для дітей, що сприяє кращому розумінню завдань гри та залученню всіх учасників.

Наступною педагогічною умовою розвитку мовлення дітей старшого дошкільного віку засобами мовленнєво-ігрової діяльності є створення стимулюючих умов для мовленнєвого самовираження. Вихователь повинен створювати ситуації, в яких діти будуть стимулювати один одного до мовленнєвого самовираження, сприяючи розвитку творчості, фантазії та уяви. Це можуть бути різні ігрові ситуації, де діти мають змогу обирати різні ролі і використовувати не лише стандартні мовленнєві форми, а й метафори, порівняння, іронію чи гумор.

Наприклад, під час гри «Подорож на космічному кораблі» педагог може запропонувати дітям описувати вигадані планети або вигадувати нові види інопланетян, що стимулює їх до створення оригінальних мовних конструкцій.

Одним з важливих аспектів роботи педагога є постійна корекція мовленнєвих помилок, що виникають у процесі гри. Вихователь має застосовувати ефективні методи корекції, не перериваючи хід гри, щоб не порушити її природність і інтерактивність.

Наприклад, коли дитина неправильно використовує граматичну форму або вживає невідповідне слово, педагог може акуратно зазначити це, запропонувавши альтернативу, що дозволить дитині усвідомити помилку без почуття сорому. Педагог також може стимулювати розвиток граматичної правильності, запроваджуючи ігри на розпізнавання правильних мовних структур або вправи для формування правильного вимови.

Іншою педагогічною умовою розвитку мовлення дітей через мовленнєво-ігрову діяльність є стимулювання творчого застосування мовних засобів. Вихователь має сприяти розвитку творчих здібностей дітей, заохочуючи їх до

створення власних мовних виразів, вигадування нових персонажів та сюжетів. Важливим моментом є також стимулювання використання метафор, порівнянь та інших образних мовних засобів. Наприклад, під час гри «Лісові пригоди» педагог може запитати: «Якими словами ви могли б описати ліс?» і навести приклади образних висловів, що допоможе дітям краще зрозуміти, як можна виразити свої думки через мову.

Педагог має подбати про створення умов для розвитку співпраці і взаємодії, заохочувати співпрацю між дітьми, сприяючи розвитку їх соціальних навичок і здатності до колективної діяльності. Через ігри, в яких діти повинні працювати разом, вони навчаються не лише співпрацювати, а й активно спілкуватися, слухати один одного і узгоджувати свої дії. Наприклад, в іграх, таких як «Будуємо місто майбутнього», де діти разом складають план або будують конструкції, кожен учасник гри може пропонувати ідеї, що стимулює колективну комунікацію та мовленнєву взаємодію.

Режисерські ігри є творчими формами діяльності, що включають у себе уявні або вигадані ситуації. Як і в будь-яких творчих іграх, дитина проявляє свою креативність та фантазію, самостійно конструюючи зміст і сюжет гри, визначаючи учасників та їх ролі. Важливим аспектом таких ігор є те, що предмети та іграшки виконують не лише свої основні функції, а й набувають символічного значення, виконуючи ролі, не закріплені за ними в загальнолюдському досвіді [3]. Сам процес режисерської гри можна порівняти з діяльністю режисера театральної вистави чи фільму, оскільки дитина, подібно до режисера, сама визначає сюжет гри, її структуру та сценарій. Такий підхід до гри сприяє розвитку мовлення, оскільки вимагає активного використання мови для створення історії, організації комунікації між учасниками, а також для вираження емоцій та ідей у контексті вигаданого сюжету.

Активна участь вихователя у процесі організації мовленнєво-ігрової діяльності є однією з основних умов розвитку мовленнєвих та соціальних навичок дітей старшого дошкільного віку. Педагог не лише організовує ігрові ситуації, а й активно підтримує мовленнєвий процес, коригує помилки,

стимулює творчість і самовираження, створює умови для колективної співпраці. Завдяки такій активній участі педагога в організації мовленнєво-ігрової діяльності, діти не тільки освоюють соціальні норми та мовні структури, але й розвивають креативне і критичне мислення, що є важливими аспектами їхнього всебічного розвитку.

Для досягнення високої ефективності мовленнєво-ігрової діяльності дітей старшого дошкільного віку надзвичайно важливо враховувати індивідуальні особливості кожної дитини, такі як рівень розвитку мовлення, емоційно-соціальні особливості, а також тип і стиль навчання.

Індивідуалізація та диференціація навчання – це педагогічні стратегії, спрямовані на адаптацію навчального процесу до потреб і можливостей кожної дитини. Вони забезпечують не тільки оптимальний розвиток мовленнєвих компетенцій, а й загальний емоційно-соціальний розвиток, що є ключовим для повноцінної адаптації дошкільника в суспільстві.

Комплексний підхід до врахування педагогічних умов створює умови не лише для удосконалення мовленнєвих навичок дітей, а й для всебічного розвитку їх соціальних, емоційних і когнітивних компетенцій [36]. Такий підхід сприяє формуванню у дошкільнят здатності до ефективної комунікації, розвитку емоційної саморегуляції, а також стимулює пізнавальну активність і розширення кругозору. Завдяки цьому забезпечується гармонійний розвиток особистості дитини, що включає не лише мовленнєву й соціальну інтеграцію в групі, усвідомлення себе як частини колективу, а також здатність до критичного мислення та рефлексії.

У такому середовищі мовлення стає важливим інструментом не лише для вираження думок, а й для побудови міжособистісних зв’язків і розвитку інтелектуальних здібностей, що є важливим етапом у формуванні цілісної особистості на етапі дошкільного віку.

2.3. Методичні рекомендації для педагогів та батьків щодо розвитку мовлення дітей старшого дошкільного віку засобами мовленнєво-ігрової діяльності

Розвиток мовлення дітей старшого дошкільного віку є однією з ключових складових їхнього загального розвитку, оскільки мовленнєва діяльність безпосередньо впливає на формування когнітивних, соціальних та емоційних компетентностей. В умовах сучасної освітньої практики особливу роль у цьому процесі відіграє мовленнєво-ігрова діяльність, яка є потужним інструментом для активізації пізнавальної діяльності дітей, розвитку їхньої креативності, мовленнєвих навичок та комунікативної компетентності. Застосування ігор як засобу розвитку мовлення в дошкільному віці є обґрунтованим як з позицій психології, так і педагогіки, оскільки гра є природним та ефективним способом навчання в ранньому віці.

Враховуючи сучасні тенденції у розвитку дошкільної освіти, значущим аспектом є інтеграція мовленнєвих та ігрових методів для забезпечення комплексного підходу до мовленнєвого розвитку дитини. Відомо, що мовленнєво-ігрова діяльність дозволяє не лише стимулювати мовленнєвий розвиток, але й сприяє розвитку таких важливих умінь, як співпраця, здатність до самоорганізації та самовираження.

З огляду на це, методичні рекомендації для педагогів і батьків щодо використання мовленнєво-ігрової діяльності є необхідними для забезпечення ефективності процесу розвитку мовлення у дітей старшого дошкільного віку. Вони містять практичні поради (табл. 2.1) (додаток Ж), адаптовані до реалій сучасного навчального середовища, а також рекомендації щодо педагогічного супроводу, що сприяє гармонійному розвитку мовленнєвої діяльності у контексті інтеграції ігрових форм навчання.

Запропоновані методичні рекомендації для педагогів щодо розвитку мовлення дітей старшого дошкільного віку засобами мовленнєво-ігрової

діяльності включають наступні основні аспекти (рис. 2.5) (додаток И). Розкриємо детальніше їх.

Організація мовленнєвих ігор: Важливо використовувати ігри, які стимулюють мовлення, сприяють розвитку лексичного запасу, граматичних навичок та правильної вимови. Наприклад, можна організовувати ігри, в яких діти мають виконувати завдання, використовуючи нові слова або конструкції. Це можуть бути ігри на рольові взаємодії, театралізовані вистави, загадки, опис предметів тощо.

Збагачення мовного середовища: Педагог має активно вводити в мовленнєву практику дітей нові слова, фрази, інтонаційні вирази. Рекомендується створювати ситуації, де дитина може не лише використовувати знайомі слова, але й намагатися будувати власні висловлювання, відповідаючи на питання, описуючи предмети чи явища.

Ігрові форми навчання: Використання методів, які включають ігрові форми навчання, є особливо ефективним у розвитку мовлення. Це можуть бути дидактичні ігри, ігри на зразок «відгадай, хто я», «перевтілення» (рольові ігри), «діалог за картинками» тощо. Вони сприяють активній мовленнєвій діяльності та розвитку комунікативних навичок.

Підтримка ініціативи дітей: Важливо заохочувати дітей до створення власних мовленнєвих ігор, де вони самостійно обирають теми, персонажів, сюжети. Це дозволить дітям розвивати уяву, збагачувати словниковий запас, а також навчитися вільно використовувати мову у різних контекстах.

Використання інтерактивних технологій: В сучасних умовах варто включати елементи цифрових технологій у мовленнєву діяльність дітей. Це можуть бути інтерактивні завдання, мультимедійні матеріали, використання мобільних додатків або онлайн-ігор, які сприяють розвитку мови.

Взаємодія з батьками вихованців (комунікація з батьками): Важливим є також залучення батьків до мовленнєвої діяльності. Педагоги можуть проводити майстер-класи, «круглі столи», рольові ігри, семінари-практикуми

для батьків, на яких навчать їх організовувати мовленнєві ігри вдома, забезпечуючи мовний розвиток дітей поза стінами дитячого садка.

Аналіз результатів та корекція: Педагогам слід постійно оцінювати рівень розвитку мовлення у дітей, помічати труднощі та своєчасно коригувати методи роботи. Зокрема, важливо застосовувати індивідуальний підхід для кожної дитини, враховуючи її особливості, темпи розвитку та інтереси [28].

Завдяки використанню цих методичних рекомендацій педагоги зможуть ефективно сприяти розвитку мовлення дітей старшого дошкільного віку, забезпечуючи не лише розвиток комунікативних навичок, а й творчого потенціалу малюків через гру та взаємодію.

У сучасній дошкільній освіті одним з ключових завдань є створення оптимальних умов для всебічного розвитку дітей, щодо освітнього напряму «Мовлення дитини» [19]. У зв’язку з розвитком технологій, інформаційно-комунікаційні технології набувають особливої важливості, ставши невід’ємною складовою навчального процесу. Вони відкривають широкі можливості для педагога, дозволяючи реалізувати нові методи і підходи в роботі з дітьми. У поєднанні з мовленнєво-ігровою діяльністю інформаційно-комунікативні технології стають потужним інструментом, який не лише підтримує, але й значно прискорює розвиток мовлення дітей.

Інтеграція ІКТ у мовленнєво-ігрові завдання допомагає дітям активно збагачувати свій лексичний запас, вдосконалювати граматичні конструкції, а також сприяє розвитку зв’язного мовлення. Мовленнєві ігри, побудовані на основі цифрових технологій, забезпечують дітям активну взаємодію з навчальним матеріалом, стимулюючи когнітивні процеси та розвиток креативних здібностей. Цифрові платформи дають можливість створювати різноманітні ігрові ситуації, які легко адаптуються до індивідуальних потреб кожної дитини, що має величезне значення для розвитку мовленнєвих компетенцій у дошкільному віці.

Сучасні педагогічні стратегії, що включають використання інтерактивних платформ та ІКТ-засобів, не лише роблять навчальний процес більш цікавим і

динамічним, але й дозволяють персоналізувати навчання. Це особливо важливо для старших дошкільників, оскільки на цьому етапі розвитку дитина починає активно формувати свою мовленнєву компетентність. Використання таких інструментів дає змогу поєднувати традиційні методи навчання з інноваційними технологіями, що підвищує ефективність навчання і сприяє більш глибокому засвоєнню матеріалу.

Виокремимо принципи використання інформаційно-комунікаційні технології у мовленнєво-ігровій діяльності.

Активне залучення дітей: Використання інформаційно-комунікаційних технологій повинно сприяти максимально активному залученню дітей у навчальний процес. Технології мають надавати можливість дітям не тільки спостерігати, але й активно взаємодіяти з навчальним контентом. Важливо, щоб ІКТ використовувалися як інструмент для стимулювання пізнавальної активності, а не замінили безпосереднє спілкування з педагогом і однолітками. Технології повинні служити доповненням до традиційних методів, таких як ігри, бесіди, обговорення, і забезпечувати можливість для дітей проявляти свою ініціативу і творчість.

Інтерактивність: ІКТ повинні сприяти розвитку мовленнєвих навичок через активну участь дітей у вирішенні завдань та участь у ігрових ситуаціях. Ігри і вправи, що застосовуються через ІКТ, повинні бути спрямовані на активне використання мовленнєвих конструкцій, зокрема словникового запасу, граматичних структур та побудови речень. Взаємодія з цифровими платформами має включати виконання різноманітних завдань, що заохочують дітей до самовираження, розвитку зв’язного мовлення та взаємодії з іншими учасниками гри.

Гнучкість у використанні: ІКТ-засоби мають бути адаптовані до вікових, мовленнєвих та індивідуальних особливостей кожної дитини. Вибір технологій для мовленнєво-ігрової діяльності має відповідати рівню розвитку мовлення, а також враховувати специфіку навчального середовища. Наприклад, для дітей з різними мовленнєвими здібностями можуть бути обрані різні платформи та

програми, які дозволяють індивідуалізувати навчання і надавати підтримку кожній дитині відповідно до її потреб.

Мотивація та зацікавленість: Одним із основних завдань використання ІКТ є створення сприятливого навчального середовища, яке мотивує дітей до активної участі в навчальному процесі. Важливо, щоб технології не просто підтримували навчання, але й робили його динамічним, цікавим і захоплюючим для дітей. Завдяки візуальним ефектам, інтерактивним можливостям та змагальним елементам ІКТ стимулюють інтерес дітей до навчання, підвищують їхню мотивацію та сприяють більш глибокому засвоєнню мовленнєвих навичок.

Таким чином, успішне використання ІКТ у мовленнєво-ігровій діяльності залежить від комплексного підходу, який враховує активну участь дітей, інтерактивність, адаптацію технологій до потреб учасників та забезпечення мотивації. Це дозволяє значно покращити ефективність навчання та зробити процес розвитку мовлення більш захоплюючим і результативним.

Використання інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ) у мовленнєво-ігровій діяльності для дітей старшого дошкільного віку дозволяє не тільки збагачувати навчальний процес, але й активізувати когнітивні та мовленнєві процеси. Завдяки ІКТ можна створювати більш захоплюючі та інтерактивні заняття, що сприяють розвитку мовлення, зокрема збагаченню лексичного запасу, покращенню граматичних навичок, розвитку зв’язного мовлення та комунікативних компетентностей. Розглянемо конкретні форми ІКТ-підтримки мовленнєво-ігрової діяльності для дошкільників.

Інтерактивні дошки є важливим інструментом для активізації мовленнєвої діяльності дітей старшого дошкільного віку, адже вони забезпечують можливість інтерактивної взаємодії з мультимедійним контентом. Інтерактивні дошки дозволяють дітям не лише переглядати матеріал, а й активно взаємодіяти з ним, що сприяє розвитку мовленнєвих навичок та когнітивних процесів.

Інтерактивні дошки в мовленнєво-ігровій діяльності: нові можливості та приклади. Інтерактивні дошки, такі як Promethean, SMART Board, Mimio, стають незамінними помічниками у сучасній дошкільній освіті. Вони дозволяють виводити на екран тексти (віршів, лічилок, скоромовок, завдань), зображення, відео та створювати інтерактивні завдання, з якими діти можуть активно взаємодіяти. Сенсорне управління дає можливість не тільки переглядати матеріал, але й брати участь у навчальному процесі безпосередньо, що робить заняття більш динамічними, цікавими та ефективними.

Інтерактивні дошки відкривають величезні можливості для інтеграції різноманітних видів діяльності. Розглянемо можливості та переваги використання інтерактивних дошок представлені у додатку (додаток К) Використання таких технологій допомагає активно залучати дітей до навчального процесу, стимулюючи їх до вираження своїх думок, формування граматичних конструкцій, збагачення лексичного запасу і розвитку творчих здібностей.

Гра «Знайди пару» (з додатковими варіантами). Вихователь виводить на екран інтерактивної дошки картинки з тваринами, рослинами або іншими об’єктами. Завдання дітей полягає в тому, щоб знайти пари об’єктів, наприклад, «кішка – кіт», «яблуко – дерево», «пташка – гніздо» або героїв з однієї казки. Після того, як діти знайдуть пари, вони повинні скласти з ними прості речення: «Кіт і кошеня граються», «Яблуко росте на дереві» або «Пташка будує гніздо». Вихователь може поставити додаткові запитання: «Як ти думаєш, що робить кошеня?», «Де росте яблуко?» або запропонувати інші варіанти побудови речень. Це завдання не тільки покращує лексичний запас, а й сприяє розвитку граматичних навичок та здатності до зв’язного мовлення.

Гра «Хто що робить?» Діти можуть виводити на дошку зображення різних персонажів або тварин, що виконують певні дії: птах, що літає, собака, що бігає, дитина, що малює. Педагог може задати питання: «Що робить птах?» або «Що робить собака?» і попросити дітей створити відповідні речення: «Птах літає», «Собака бігає», «Дитина малює малюнок». Діти можуть взаємодіяти з

дошкою, перетягуючи зображення та підставляючи їх до відповідних дій. Це завдання допомагає дітям не лише вчити нові слова, а й створювати граматичні конструкції.

Гра «Вгадай слово за описом». Для цієї гри педагог виводить на дошку зображення або силуети предметів, тварин або людей, і пропонує дітям описати їх за допомогою слів. Педагог може дати підказки, і діти повинні вгадати, про що йде мова. Наприклад, вихователь говорить: «Це тварина, вона гавкає, живе в будинку у людей», а діти повинні відгадати – «собака». Після того, як діти вгадають слово, вони повинні використати його в реченні: «Собака грається на подвір'ї», «Собака охороняє будинок». Така діяльність сприяє розвитку лексики, а також вчить правильно будувати речення.

Ігри на створення діалогів. Інтерактивні дошки дозволяють проводити рольові ігри, в яких діти можуть створювати діалоги на основі виведених на екран ситуацій. Наприклад, педагог може вивести картинку з дитиною та продавцем у магазині, а завданням дітей буде створити діалог, який відповідає ситуації. Діти можуть вигадати репліки, як «Скільки коштує цей товар?» або «Я хочу купити цукерки». Вихователь може активно коригувати діалоги та стимулювати дітей до використання правильних граматичних конструкцій. Ця гра не тільки допомагає дітям вивчати нову лексику, а й вчить їх будувати діалоги, використовувати правильно звертання і формулювання запитань.

Картки з літерами та звуками. Вихователь виводить на дошку картки з літерами, звуками або склади, і діти повинні знайти правильні пари або побудувати слова з окремих елементів. Наприклад, педагог може вивести картки з буквами «С», «Л», «Е», «О», і діти повинні скласти з них слово «СЕЛО». Після того, як діти склали слово, вони мають утворити речення: «В селі росте багато дерев». Такі ігри розвивають навички читання, збагачують словниковий запас та покращують розуміння граматичних структур [34].

Гра «Мовні пазли». Інтерактивна дошка дозволяє створювати різноманітні мовні пазли, де діти повинні з'єднувати слова, що утворюють правильні речення. Наприклад, на дошці можуть бути розміщені окремо слова:

«кішка», «їсть», «п’є», «хлепче», «молоко». Діти повинні перетягнути слова на правильні місця, щоб утворити речення: «Кішка п’є молоко». Така гра допомагає дітям не тільки вчити нові слова, але й закріплювати їх у правильних граматичних структурах.

Використання інтерактивних дошок у мовленнєво-ігровій діяльності дітей старшого дошкільного віку не лише робить процес навчання більш захоплюючим, але й значно покращує засвоєння мовних навичок. Заняття, що включають інтерактивні ігри та завдання, допомагають дітям розвивати лексичний запас, вдосконалювати граматичні навички та стимулюють їх до активного мовлення. Такі заняття вимагають від дітей участі, а тому є ефективним інструментом для розвитку зв’язного мовлення та когнітивних здібностей.

Використання мультимедійних презентацій, мовленнєвих ситуацій та онлайн-ігор у розвитку мовлення дітей старшого дошкільного віку.

Мультимедійні презентації, мовленнєві ситуації та онлайн-ігри стали важливими інструментами у розвитку мовленнєвих навичок у дітей старшого дошкільного віку. Вони дозволяють зробити навчання більш динамічним, цікавим та інтерактивним, що значно підвищує ефективність засвоєння лексики, граматики та структури мовлення. Використання сучасних технологій забезпечує глибоке засвоєння матеріалу, дозволяючи дітям не лише сприймати нову інформацію, а й активно взаємодіяти з нею. Мультимедійні презентації дають величезні можливості для візуалізації навчального процесу та сприяють кращому засвоєнню навчального матеріалу, зокрема мовленнєвих конструкцій. Вони дозволяють комбінувати текст, зображення, відео та аудіо, що робить навчання більш різноманітним та захоплюючим.

Тематика мультимедійних презентацій може включати:

Повсякденні мовленнєві ситуації: Презентації, що відображають типові ситуації, з якими діти стикаються в повсякденному житті. Це можуть бути ситуації в магазині, на пошті, в парку, в школі або вдома. Наприклад, презентація може показувати дитину, яка запитує дорослого: «Чи можна мені

купити цукерки?» або «Який твій улюблений фрукт?» Діти повинні використовувати відповідну лексику та граматику для побудови діалогів, таких як: «Я хочу купити яблуко» або «Ми йдемо в парк».

Емоції та почуття: Презентації, що зображують різні емоції, як-от радість, сум, здивування, страх, тощо. Це допомагає дітям вивчати не тільки лексичні одиниці, пов’язані з емоціями, а й усвідомлювати, як правильно виражати свої почуття в різних ситуаціях. Наприклад, презентація, на якій дитина показує радість від гри або сум через втрату іграшки, дозволяє дітям побудувати речення типу: «Я щасливий, тому що я граю», «Мені сумно, я втратила іграшку».

Розповіді та казки: Презентації на основі відомих казок, мультфільмів, коротких історій. Вони можуть допомогти дітям не тільки зрозуміти основні моменти сюжету, а й вивчити нові слова, фрази та граматичні конструкції. Наприклад, показати мультимедійні сцени з казки «Троє поросят», а діти повинні відгадати, що сталося з героями, чи розповісти своїм словами історію.

Рольові ігри: Презентації, що зображують різні ролі в суспільстві (лікар, продавець, вчитель), дозволяють дітям практикувати діалоги, що можуть виникнути в цих ситуаціях. Це сприяє розвитку соціальних навичок та мовленнєвих компетенцій. Наприклад, на екрані може бути сцена в лікарні, де дитина виступає як лікар і дає поради пацієнту.

Мовленнєві ситуації є потужним інструментом для розвитку мовлення у дітей, оскільки вони дозволяють активно застосовувати знання в конкретному контексті. Мовленнєві ситуації допомагають дітям не тільки вдосконалювати мовленнєві навички, а й стимулюють їх до розуміння ролі комунікації у повсякденному житті.

Тематика мовленнєвих ситуацій може включати:

Комунікація в магазині: Діти вчаться запитувати про товар, ціни, місце розташування продукції, а також відповідають на питання продавця. Наприклад, діти можуть тренувати фрази типу: «Скільки коштує цей м’яч?» або «Я хочу купити книжку».

У лікарні: Створюються ситуації, де дитина виступає в ролі пацієнта або лікаря. Мовленнєві ситуації можуть бути пов’язані з описом симптомів («У мене болить голова») або із задаванням запитань лікарем («Що вас турбує?»).

Відвідування парку або кафе: У цих ситуаціях діти можуть обговорювати діяльність у парку («Чим ми будемо грати?») або замовляти їжу у кафе («Я хочу чашку соку і тістечко»).

Подорожі: Діти можуть обговорювати подорожі, задаючи питання типу: «Куди ми поїдемо?» або «Коли ми повернемося?» Це допомагає дітям уявити реальні ситуації та вчить їх правильно виражати свої думки.

Рекомендуємо в умовах дистанційного і змішаного навчання більше використовувати в освітньому процесі онлайн-ігри. Онлайн-ігри на інтерактивних платформах активно використовуються для розвитку мовленнєвих навичок у дітей. Ігри додають елемент змагання, що стимулює дітей до активної участі, а також сприяють розвитку лексики, граматики та мовлення.

Ігри на розвиток лексики: На платформах, таких як Kahoot, Quizlet, LearningApps, створюються завдання на відгадування слів, правильне написання, відповідність слів до зображень. Наприклад, на платформі LearningApps діти можуть складати слова з літер або шукати відповідність між зображеннями та їх назвами.

Ігри на побудову речень: Діти можуть тренувати побудову правильних граматичних конструкцій через онлайн-ігри. Наприклад, на платформі Quizlet можна створити гру, де діти повинні вибрати правильне слово для доповнення речення: «Кіт _____ на дивані». Діти вибирають між варіантами «спить» або «бігає», практикуючи різні дієслівні форми.

Ігри на створення діалогів: Ігри, де діти повинні складати діалоги на основі заданих ситуацій. Зокрема, на платформі Kahoot можна створити гру, де дитина повинна вибрати правильну відповідь на питання, пов’язане з певною ситуацією, наприклад, у магазині чи в кафе. Платформа LearningApps дає можливість створювати завдання, де діти повинні складати речення з наданих

слів або визначати правильність побудови речення. Наприклад, діти можуть створювати прості речення з набору слів, що відображають різні ситуації: «Хлопчик їсть яблуко», «Кішка спить на ліжку». Такі завдання допомагають не лише закріплювати граматичні конструкції, а й активізують лексичний запас дітей.

Ігри на розвиток граматики: Ігри для закріплення граматичних конструкцій, де діти повинні вибрати правильну форму слова, спільно з інші завданнями на формування правильних мовленнєвих конструкцій. Наприклад, завдання на вибір правильного артикля або дієслова для завершення речення.

Мультимедійні презентації, мовленнєві ситуації та онлайн-ігри забезпечують чудові можливості для розвитку мовлення дітей старшого дошкільного віку. Вони дозволяють створювати цікаві, інтерактивні та мотивуючі заняття, що сприяють не тільки розвитку лексики та граматики, а й допомагають дітям краще розуміти соціальні ролі та реальні життєві ситуації. Це, у свою чергу, створює основу для формування навичок зв’язного мовлення та комунікації у дітей.

Використання відео та анімацій у навчанні дітей старшого дошкільного віку. Відео та анімації є важливими інструментами для розвитку мовленнєвих навичок у дітей старшого дошкільного віку. Вони забезпечують багатоканальну стимуляцію (візуальну та аудіо), що дозволяє дітям не тільки слухати, а й бачити, як працюють мовні конструкції у різних контекстах. Це допомагає дітям краще розуміти значення нових слів, граматичних форм і структуру мовлення, а також розвивати навички слухового сприйняття та виразного мовлення.

Пропонуємо тематику сучасних відео та анімацій, що цікаві дітям старшого дошкільного віку. Повсякденне життя і соціальні ситуації. Відео та анімації, які відображають ситуації з повсякденного життя, є чудовим інструментом для розвитку мовлення. Вони дозволяють дітям побачити, як використовуються різні мовні конструкції в реальних ситуаціях, що сприяє кращому засвоєнню лексики та граматики. Наприклад «Подорож в магазин»:

анімація показує дитину, яка йде до магазину та вибирає продукти. Після перегляду відео діти обговорюють, які товари були куплені, як вони запитували продавця або виражали свої бажання. Наприклад, «Я хочу купити яблука», «Скільки коштує хліб?».

«День у дитячому садку»: Відео може зображати типові ситуації в дитячому садку, як-от прибирання іграшок, перерви на перекус або ігри на свіжому повітрі. Після перегляду діти можуть відповідати на запитання: «Що робить дитина?» або «Як можна попросити друзів поділитися іграшками?».

Емоції та почуття. Відео та анімації, які демонструють емоції персонажів, допомагають дітям зрозуміти, як можна виражати свої почуття та як мовно взаємодіяти в ситуаціях, пов’язаних із емоціями. Це особливо важливо для дітей старшого дошкільного віку, які починають краще розуміти свої почуття та емоції інших. Наприклад «Емоції тварин»: анімація, в якій тварини (наприклад, кіт, пес, заєць) демонструють різні емоції, такі як радість, смуток, здивування. Після перегляду відео діти можуть обговорити, що вони бачили, а також створити власні діалоги, використовуючи нові емоційні вирази: «Я радісний, тому що я граю» або «Мені сумно, бо я втратив свою іграшку».

«Як бути добрим другом»: анімація, що показує дітей, які спільно долають труднощі, допомагаючи один одному. Після перегляду цього відео діти можуть скласти власні історії про дружбу і вирішення конфліктів, використовуючи вирази на кшталт «Я допомагаю своїй подружці» або «Ми разом граємося».

Казки та фантастичні історії. Анімації та відео на основі відомих казок або фантастичних історій дуже цікаві для дітей старшого дошкільного віку. Вони допомагають розвивати уяву, формують уявлення про моральні цінності, а також розширюють словниковий запас. Наприклад «Казка про трьох поросят»: анімація, в якій поросята будують свої будинки, а в кінці стикаються з вовком. Діти можуть обговорювати, чому поросята будували різні будинки, хто з них був найрозумнішим, а також складати запитання до героїв казки: «Що

ти зробив, щоб не потрапити під лапи вовка?» або «Якби ти був поросятком, що б ти побудував?»

«Казка про червону шапочку»: анімація, в якій Червона Шапочка іде до бабусі. Діти можуть відповідати на питання, описувати персонажів та їхні дії, а також будувати діалоги: «Куди йде Червона Шапочка?» або «Як виглядає вовк?».

Пригоди та подорожі. Анімації та відео, що зображують пригоди героїв, допомагають дітям не тільки розвивати мовлення, а й формувати вміння аналізувати та організовувати інформацію в логічні ланцюжки. Такі відео часто супроводжуються елементами мистецтва та музики, що залучає дітей до активної участі.

Наприклад «Подорож до океану»: відео з героями, які вирушають у подорож через океан, зустрічаючи різних морських тварин, таких як риби, дельфіни та акули. Діти можуть складати речення про побачених тварин, описувати їхні характеристики і звички, наприклад: «Це велика акула, яка живе в морі» або «Дельфіни граються у воді».

«Подорож у часі»: анімація, де герої подорожують у часі та відвідують різні епохи, наприклад, динозаврів або середньовіччя. Після перегляду відео діти можуть обговорити, що вони бачили і які слова або фрази можна використати для опису різних етапів подорожі.

Навчальні відео та пісні. Відео та анімації, що поєднують пісні, допомагають дітям не лише розвивати мовленнєві навички, а й вивчати нові слова через музику. Вивчення пісень підвищує мотивацію до навчання і робить процес більш веселим та захоплюючим.

Наприклад «Пісня про кольори»: анімація, яка показує різні кольори через пісню, де кожен колір асоціюється з об’єктами, що цього кольору. Діти можуть співати пісню, повторюючи слова і назви кольорів, а також практикувати їх у реченнях: «Це червоне яблуко» або «Блакитне небо». «Пісня про пори року»: анімація, що описує різні пори року (зима, весна, літо, осінь) за

допомогою веселих пісень і рухів. Діти вивчають не тільки назви пори року, а й відповідні природні явища, наприклад: «Влітку тепло», «Зимою падає сніг».

Анімація, що базується на класичній казці «Троє поросят», може бути захоплюючою для дітей старшого дошкільного віку. У цій історії поросята будують свої будинки з різних матеріалів: соломи, дерева та цегли. Відео ілюструє, як кожне порося намагається захиститися від великого поганого вовка, але тільки цегляний будинок витримує атаки. Мовленнєві вправи: Після перегляду такого відео педагог може запропонувати дітям відповісти на питання: «Що сталося з кожним поросятком?» або «Чому будинок з цегли був найміцнішим?». Також можна обговорити, що означає поняття «розумний» і «нерозумний», розвиваючи не лише лексичний запас, а й соціальні навички.

Наприклад: «Червона Шапочка». Анімація на основі казки «Червона Шапочка» може бути чудовим прикладом для навчання дітей не лише словниковому запасу, а й розвитку здатності аналізувати моральні аспекти ситуацій. Діти можуть дізнатися про важливість слухняності та небезпеки, які ховаються у невідомих ситуаціях. Відео допомагає візуалізувати сюжет і одночасно стимулює розмову про безпеку і правила поведінки.

Мовленнєві вправи: Педагог може задати питання: «Чому Червона Шапочка пішла в ліс?», «Яку помилку зробила героїня?», «Що можна було б зробити по-іншому?» Діти обговорюють, чому важливо слухати поради дорослих і не довіряти незнайомцям.

Наприклад «Лісова подорож» (фантастична історія). Анімація, створена на основі фантастичної історії про пригоди групи тварин у лісі, допомагає дітям розвивати уяву і зацікавленість до нових тем. Герої цієї казки можуть бути не тільки звичайними лісовими тваринами, але й вигаданими персонажами, такими як лінивці-лідери, мудрі сови або веселі зайці. Історія може розвиватися в подорожі через чарівні ліси, гори, річки, де герої долають труднощі, вирішують загадки або допомагають один одному.

Мовленнєві вправи: Після перегляду діти можуть описати побачене, скласти власні історії на основі казки, використовуючи нові слова та фрази:

«Зайці були дуже швидкі», «Мудра сова допомогла тваринам знайти вихід із лісу». Це не тільки розширює словниковий запас, а й розвиває уяву та креативність.

Застосування казок та фантастичних історій через анімації є ефективним засобом навчання для дітей старшого дошкільного віку. Вони не тільки допомагають розвивати мовлення, але й формують у дітей моральні орієнтири, розвивають уяву, критичне мислення та здатність вирішувати проблеми. Відео та анімації з елементами казок дозволяють дітям активно брати участь у процесі навчання, а також створюють захопливі ситуації для обговорення та творчих вправ.

Використання електронних книг і аудіоказок. Електронні книги та аудіоказки є невід'ємною частиною сучасної дошкільної освіти, оскільки вони сприяють розвитку слухового сприйняття, збагаченню словникового запасу та удосконаленню мовленнєвих навичок у дітей старшого дошкільного віку. Вони надають дітям можливість активно взаємодіяти з текстами та слухати різноманітні історії, що розвиває їх уяву, мовленнєву креативність та критичне мислення. Пропонуємо тематику сучасних електронних книг і аудіоказок.

Казки та міфи: Класичні казки, такі як «Червона Шапочка», «Три поросята», «Попелюшка», «Котигорошко», мають величезний потенціал для розвитку мовлення у дітей. Вони не тільки цікаві, а й несуть важливі моральні уроки. Оскільки ці історії часто включають повторювані фрази і прості граматичні структури, вони допомагають дітям активно засвоювати нову лексику та збагачувати словниковий запас.

Зокрема «Попелюшка», аудіоказка про Попелюшку допомагає дітям вивчати основні поняття, такі як «добрий» і «поганий», «працьовитий» і «лінивий», а також розвивати уяву щодо майбутнього героїні та її пригод. Діти після прослуховування можуть обговорити поведінку героїв, скласти власні варіанти кінцівки казки або відповісти на питання: «Чому Попелюшка була хорошою?» або «Яка мораль цієї казки?».

Фантастичні історії та пригоди: Фантастичні історії і пригоди дозволяють дітям розвивати уяву та абстрактне мислення. Вони стимулюють цікавість до нових ситуацій і персонажів, вчать розпізнавати різні емоції та розв'язувати проблеми, що виникають на шляху героїв. Наприклад «Подорож у космос». Дитячі аудіоказки про космічні пригоди, де герої вирушають на пошуки нових планет або зустрічають інопланетян, сприяють розвитку творчих здібностей дітей. Після прослуховування діти можуть описати вигадані планети або придумати нові пригоди для героїв, використовуючи нові слова та фрази.

Вірші та римовані історії: Електронні книги, що включають вірші або римовані оповідання, особливо корисні для розвитку ритму мовлення, фонематичного слуху та збагачення лексики. Римовані історії добре запам'ятовуються і допомагають дітям краще розуміти структуру мови.

Прикладом можуть стати «Вірші про природу». Електронні книги з віршами про природу, тварин або пори року допомагають дітям розширювати уявлення про навколишній світ. Зокрема, аудіоказка про лісових звірів, яка римується, дозволяє дітям легко запам'ятовувати нові слова та фрази, а також описувати навколишнє середовище за допомогою поетичних виразів.

Повчальні історії: Аудіоказки або електронні книги, які поєднують елементи навчання з розповіддю, є чудовим засобом для розвитку логічного мислення, емоційного інтелекту та соціальних навичок. Такі історії часто інтегрують навчання з різних галузей знань: від математики та природознавства до моралі та етики. Наприклад «Про дружбу та взаємодопомогу». Аудіоказка, в якій головні герої стикаються з різними труднощами, але завдяки дружбі та допомозі один одному долають перешкоди. Це може бути історія про тварин, які допомагають один одному побудувати затишне гніздо або знайти їжу, що вчить дітей важливості підтримки та співпраці.

Життєві ситуації та щоденні пригоди: Електронні книги і аудіоказки, що розповідають про повсякденні ситуації, допомагають дітям зрозуміти і правильно реагувати на реальні життєві ситуації, вчать їх соціальних норм, поведінки та етикету. Наприклад «Що таке ввічливість?». Історія про дитину,

яка вчиться бути ввічливою в різних ситуаціях: при зустрічі з людьми, за столом, у громадських місцях. Після прослуховування цієї аудіоказки дітям можна запропонувати обговорити, як саме вони можуть поводитися ввічливо, і які ситуації в їхньому житті потребують застосування цих знань.

Виходячи з вище сказаного, визначимо переваги використання електронних книг і аудіоказок представленні у рис. 2.6 (додаток Л).

Розвиток слухового сприйняття: Аудіоказки допомагають дітям покращити здатність до слухового сприйняття мови, оскільки діти повинні слухати текст, розуміти його зміст і відповідати на запитання.

Розширення словникового запасу: За допомогою прослуховування аудіоказок і читання електронних книг, діти активно поповнюють свій словниковий запас новими словами, що сприяє розвитку лексичної грамотності.

Покращення зв’язного мовлення: Діти вчаться формулювати свої думки, переказувати почуті історії, створювати нові сюжети, що покращує їх здатність до виразного і логічного мовлення.

Розвиток уяви та креативності: Слухання казок і фантастичних історій розвиває уяву дітей, дозволяючи їм створювати власні історії і образи, використовуючи елементи вигадки.

Морально-етичне навчання: Казки часто містять моральні уроки, що допомагають дітям формувати правильні уявлення про добро і зло, вчать відповідальності та співчуття.

Резюмуємо, електронні книги та аудіоказки – це потужний інструмент для розвитку мовлення, вивчення нових слів і граматичних конструкцій, а також формування емоційного інтелекту дітей. Вони допомагають дітям розвивати не тільки мовні, а й соціальні, емоційні та когнітивні навички, що є важливими для їхнього всебічного розвитку.

Отже, впровадження методичних рекомендацій щодо розвитку мовлення дітей старшого дошкільного віку засобами мовленнєво-ігрової діяльності є важливим компонентом сучасної педагогічної практики, що сприяє ефективному розвитку мовленнєвих, когнітивних та соціальних навичок дітей.

Застосування інтеграції мовленнєвих ігрових методів навчання дозволяє не лише стимулювати активне використання мовлення, але й сприяє формуванню творчих здібностей, критичного мислення та комунікативної компетентності у дітей. Педагоги та батьки, спираючись на науково обґрунтовані підходи та практичні рекомендації, можуть створити сприятливе середовище для розвитку мовлення дітей, яке відповідає вимогам сучасної освітньої парадигми. Практичні поради, приклади ігор і вправ, наведені в даному підрозділі, можуть бути ефективно використані в різних умовах навчального процесу, як у дошкільних навчальних закладах, так і в домашньому вихованні.

ВИСНОВКИ

У кваліфікаційній роботі здійснено теоретичне узагальнення та розв'язання проблеми «Розвиток мовлення дітей старшого дошкільного віку засобами мовленнєво-ігрової діяльності». Результати теоретичного дослідження засвідчили досягнення мети, вирішення поставлених завдань і дозволили сформулювати наступні висновки:

1. Мовленнєвий розвиток дітей старшого дошкільного віку є надзвичайно важливим і складним процесом, який охоплює значні зміни в мовленнєвих здібностях дитини. У цьому віці дитина активно освоює складні мовні структури, значно розширює свій словниковий запас, що включає не лише основні, побутові слова, а й більш абстрактні терміни, спеціалізовані поняття та фразеологічні звороти. Крім того, вона удосконалює фонематичний слух, що дозволяє їй правильно відтворювати звуки мови та поліпшувати артикуляцію, що є основою для розвитку граматичних навичок. У старшому дошкільному віці відбувається інтенсивне формування зв'язного мовлення, яке здебільшого проявляється в умінні складати повні, логічно зв'язані речення, будувати розповіді, описувати події чи явища. Це вміння має важливе значення для соціальної адаптації дитини, адже воно дозволяє їй успішно взаємодіяти з однолітками та дорослими, висловлювати свої думки, потреби та емоції.

Мовлення дітей цього віку стає не тільки засобом спілкування, а й важливим інструментом пізнання навколишнього світу. Вони здатні використовувати мову для формулювання своїх запитань, пояснень, висловлювань власних міркувань, що сприяє розвитку їхньої допитливості та пізнавальних здібностей. Мовленнєві конструкції стають складнішими, з'являються складносурядні і підрядні речення, а також інші елементи граматичної структури, що дозволяє дітям будувати логічні та послідовні висловлювання. Таким чином, мовленнєвий розвиток дітей старшого дошкільного віку є ключовим етапом у формуванні не тільки мовних, але й

загальних когнітивних здібностей, що необхідні для успішної соціалізації, навчання та комунікації в подальшому житті.

2. Ігрова діяльність займає центральне місце у розвитку мовлення дітей старшого дошкільного віку, оскільки є потужним стимулом для активного оволодіння мовними навичками. Вона забезпечує створення різноманітних ситуацій, що сприяють розвитку не лише мовлення, а й когнітивних, емоційних та соціальних аспектів особистості дитини. Через гру діти здобувають досвід використання мови у реальних або уявних умовах, що дозволяє їм розвивати мовленнєву гнучкість, креативність і здатність до самовираження. Ігрова діяльність виступає важливим фактором розвитку мовлення дітей старшого дошкільного віку, оскільки вона забезпечує природне середовище для практичного застосування мовних навичок, сприяє глибшому усвідомленню мовних конструкцій і дозволяє дітям ефективно використовувати мову як інструмент для спілкування та самовираження. Водночас, ігрові ситуації створюють умови для розвитку творчості, уяви та критичного мислення, що має вирішальне значення для майбутнього навчання та адаптації дітей до соціального середовища.

3. Дитячі ігри можна класифікувати за різними ознаками, що дає можливість глибше зрозуміти їх роль у розвитку дітей. Одним із основних критеріїв класифікації є зміст ігор, що включає навчальні, пізнавальні та творчі ігри. Навчальні ігри сприяють формуванню певних знань і навичок, пізнавальні – стимулюють інтерес до нових явищ і понять, а творчі ігри дозволяють дітям розвивати уяву та креативність, що безпосередньо впливає на їх мовленнєвий розвиток. Іншим важливим критерієм є тип діяльності в іграх. Існують рухливі ігри, що активізують фізичний розвиток і стимулюють мовленнєву активність через організацію командних завдань та обговорення правил; дидактичні ігри, спрямовані на засвоєння знань і формування навичок, що мають безпосереднє відношення до розвитку мовлення; інтелектуальні ігри, що розвивають логічне мислення, здатність до аналізу та синтезу інформації, також сприяють розвитку мови через активну взаємодію з іншими дітьми і дорослими; розважальні ігри,

які створюють сприятливі умови для розв’язування мовних завдань в невимушеній атмосфері. Класифікація за формою взаємодії включає індивідуальні, колективні, рольові та сюжетно-рольові ігри. Кожен з видів ігор має своє значення для мовленнєвого розвитку дітей, створюючи умови для формування різноманітних мовних і комунікативних навичок, що є основою для подальшого розвитку мовлення в процесі навчання та соціалізації.

4. Ігрова діяльність є інтегральною частиною комунікативного процесу, оскільки вона дозволяє дітям активно взаємодіяти з іншими, використовуючи мовлення для досягнення спільних цілей. У процесі гри діти навчаються висловлювати думки, виявляти ініціативу, слухати інших та реагувати на мовленнєві стимули. Це сприяє розвитку не тільки мовлення, а й комунікативних навичок, необхідних для соціальної адаптації та участі в колективних заходах. Таким чином, ігрова діяльність виявляється важливим інструментом для формування не лише мовленнєвих, а й соціальних компетенцій. Педагогічні умови розвитку мовлення дітей старшого дошкільного віку засобами мовленнєво-ігрової діяльності. Для успішного розвитку мовлення дітей старшого дошкільного віку важливими є такі педагогічні умови: створення сприятливого мовленнєвого середовища, яке б стимулювало активне використання мовлення; використання різноманітних ігор, що включають елементи мовної взаємодії; активна участь вихователя в організації ігрових ситуацій, що дозволяють дітям вільно та творчо висловлюватися; підтримка та корекція мовленнєвих помилок у процесі гри.

5. Враховуючи важливість мовленнєво-ігрової діяльності для розвитку дітей, рекомендується використовувати в педагогічній практиці такі методичні підходи: інтеграція різноманітних видів ігор у щоденну діяльність дітей, зокрема рольових, творчих, дидактичних та інтелектуальних, що стимулюють активне мовлення; застосування ігор з різними рівнями складності, що дозволяють дітям поступово розвивати граматичні, фонематичні та лексичні навички; створення умов для організації колективних ігор, що сприяють розвитку соціальних навичок, комунікації та взаємодії між дітьми; активне

використання театралізованих ігор, де діти можуть відтворювати різні соціальні ролі, виражати емоції і творчо підходити до розв’язання мовленнєвих завдань.

Таким чином, розвиток мовлення дітей старшого дошкільного віку засобами мовленнєво-ігрової діяльності є важливим компонентом їхнього загального розвитку. Гра забезпечує не лише збагачення мовленнєвого досвіду, а й сприяє розвитку когнітивних та соціальних навичок, що є важливими для подальшого навчання та адаптації в суспільстві. Успішна реалізація мовленнєво-ігрової діяльності в дошкільному навчанні потребує активного педагогічного втручання, використання різноманітних методів і форм роботи, що відповідають віковим особливостям дітей.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Артемова Л. В. Вчися граючись. Навколишній світ у дидактичних іграх дошкільнят : Книга для вихователів дитячих садків та батьків. Київ : Томіріс, 1995. 112 с.

2. Базовий компонент дошкільної освіти : Наказ Міністерства освіти і науки України від 12.01.2021 № 33. URL:https://mon.gov.ua/storage/app/media/rizne/2021/12.01/Pro_novu_redaktsiyu%20Bazovoho%20komponenta%20doshkilnoyi%20osvity.pdf (дата звернення: 01.10.24).

3. Березовська Л. Дошкільна лінгводидактика : навч. посіб. Івано-Франківськ : НАІР, 2024. 220 с.

4. Березовська Л. І. Розвиток творчого мовленнєвого самовираження старших дошкільників в ігрових казкових ситуаціях : автореф. дис... канд. пед. наук : 13.00.02 / Південноукр. держ. пед. ун-т ім. К. Д. Ушинського. Одеса, 2004. 21 с.

5. Білан О. І. Програма розвитку дитини дошкільного віку «Українське дошкілля». Вид. 2-ге, зі зм. і доп. Тернопіль : Мандрівець, 2022. 216 с.

6. Богуш А. М. Мовленнєвий розвиток дітей від народження до 7 років : монографія. 2-е видання. Київ : Вид. Дім «Слово», 2010. 374 с.

7. Богуш А. М. Розвиток методики організації художньо-мовленнєвої діяльності у другій половині ХХ століття. *Наука і освіта*. 2005. № 7–8. С. 138–141.

8. Богуш А. М., Гавриш Н. В. Розвиток мовлення старшого дошкільного віку. 2-ге вид., доповнене. Київ : Генеза, 2014. 160 с.

9. Богуш А. М., Гавриш Н. В. Дошкільна лінгводидактика : теорія і методика навчання дітей рідної мови в дошкільних навчальних закладах / за ред. А. М. Богуш. 2-ге вид., допов. Київ : Вид. Дім «Слово», 2011. 704 с.

10. Богуш А., Гавриш Н., Котик Т. Методика організації художньо-мовленнєвої діяльності дітей у дошкільних навчальних закладах : підручник для студентів ВНЗ факультетів дошк. освіти. Київ, 2006. 304 с.

11. Богуш А. Маліновська Н. Методика розвитку мовлення та навчання рідної мови дітей раннього і дошкільного віку : підручник для учнів педагогічних коледжів спеціальності 012 Дошкільна освіта. Вид. 2-е. перер. та доповн. Київ : Вид. Дім «Слово», 2022. 344 с.

12. Бур'яновська Т. Розвиваємо зв'язне мовлення малюків. *Вихователь-методист дошкільного закладу.* 2010. № 3. С. 24–29.

13. Виготський Л. С. Педагогічна психологія : Короткий курс. Київ : Працівник освіти, 1926. 348 с. URL:http://psychlib.ru/inc/absid.php?absid= 386927 (дата звернення: 01.09.24).

14. Гавриш Н. В. Розвиток зв'язного мовлення дошкільнят : навч. посіб. Київ : Шкільний світ, 2006. 92 с.

15. Гавриш Н. В. Художнє слово і дитяче мовлення. Київ : Ред. загальнопед. газ., 2005. 128 с.

16. Григоренко Г. І. Підготовка вихователя ДНЗ до педагогічного керівництва ігровою діяльністю дітей дошкільного віку. *Основні орієнтири розвитку системи освіти Запорізької області у 2014–2015 навчальному році : метод. реком. : у 3-х ч. / упоряд. Л. В. Батліна. Частина ІІІ. Дошкільна освіта.* Запоріжжя : Акцент Інвест-трейд, 2014, С. 37–43.

18. Глухенька Л. Дидактичні матеріали для розвитку мовлення дошкільників. Київ : Просвіта, 2003. 168 с.

19. Державний стандарт дошкільної освіти : особливості впровадження / упоряд.: О. Г. Косенчук, І. М. Новик, О. А. Венгеловська, Л. В. Куземко. Харків : Вид.-во «Ранок», 2021. 240 с.

20. Дошкільна лінгводидактика. Хрестоматія : навч. посіб. для студентів вищих педагогічних навчальних закладів / упоряд. Богуш А. М. Частина І та ІІ. Київ : Вид. Дім «Слово», 2005. 720 с.

21. Дуткевич І. В. Дошкільна психологія : навч. посіб. Київ : ЦУЛ, 2007. 392 с.

22. Ельконін Д. Б. Дитяча психологія. Київ : Рад. школа, 1978. 327 с.

23. Енциклопедія освіти / Акад. пед. наук України; голов. ред. В. Г. Кремень. Київ : Юрінком Інтер, 2008. 1040 с.

24. Іваненко А. Мовленнєвий розвиток дітей дошкільного віку. Київ : Педагогіка, 2001. 194 с.

25. Карасьова К. В. Піроженко Т. О. Ігровий простір дитини : навч.-метод. посіб. Київ : Шк. світ, 2011. 128 с.

26. Карасьова К. В. Піроженко Т. О. Самодіяльні ігри дитини : навч.-метод. посіб. Київ : Шк. світ, 2011. 128 с.

27. Карасьова К. В., Піроженко Т. О. Світ дитячої гри : навч.-метод. посіб. Київ : Шк. світ, 2010. 128 с.

28. Ковтун О. В. Мовленнєва діяльність як категорія лінгводидактики. *Науковий вісник Південноукраїнського державного педагогічного університету ім. К. Д. Ушинського :* зб. наук. праць. Вип. 1–2. Одеса : ПДПУ ім. К. Д. Ушинського, 2009. С. 103–112.

29. Коченгіна М. В. Використання художньої літератури для дітей у навчально-виховному процесі дошкільного навчального закладу : наук.-метод. посіб. Харків : Харківська академія неперервної освіти, 2012. 180 с.

30. Крутій К. Л. Створення мовленнєвого середовища : теоретичні засади і практична реалізація. 2-ге вид., виправл. Запоріжжя : ТОВ «ЛІПС» ЛТД, 2006. 168 с.

31. Кудикіна Н. В. Гра : феноменологічна та педагогічна характеристики. Освітологічний дискурс, 2010. № 1. С. 20–31. URL:file:///C:/Users/%D0%9D%D0%B0%D0%B4%D1%8F/Downloads/Admin,+kudykina%20(1).pdf (дата звернення: 28.10.2024).

32. Ланге К. Карл Грос : Ігри людей. Йена... – ECHO URL:http://echo.mpiwg-berlin.mpg.de/MPIWG:NP6BCTW3 (дата звернення: 16.10.2024).

33. Лещенко О. Розвиток мовлення дітей дошкільного віку. Київ : Освіта, 2000. 256 с.

34. Логвинчук С. Л. Дидактичні ігри, вправи, творчі завдання: розвиток мовленнєвої компетентності дошкільників. Харків : Вид. група «Освіта», 2012. 191 с.

35. Луцан Н. І. Мовленнєво-ігрова діяльність дітей дошкільного віку. Одеса : ПНЦ АПН України, 2005. 92 с.

36. Луцан Н. І. Теорія і практика розвитку звязного мовлення дітей дошкільного віку в мовленнєво-ігровій діяльності : автореф. дис. … д-ра пед. наук : 13.00.02 / Південноукраїн. держ. пед. ун-т ім. К. Д. Ушинського. Одеса, 2006. 45 с.

37. Михайленко Н. С. Педагогічні умови формування основ культурного спілкування у старших дошкільників з дорослими та однолітками. Ніжин : НДУ, 2019. 85 с.

38. Новий тлумачний словник української мови у 3-х т. Київ : Аконіт, 2001. Т. 1. 926 с.

39. Новосьолова С. Л. Про нову класифікацію ігор. *Дошкільне виховання.* 1997. № 3. С. 84–87.

40. Організація дитячої ігрової діяльності в контексті наступності дошкільної та початкової освіти : навч.-метод. посіб. / за ред. Г. С. Тарасенко. Київ : Вид. Дім «Слово», 2010. 320 с.

41. Організація ігрової діяльності дітей дошкільного віку / авт.-упор. А. П. Бурова. Тернопіль : Мандрівець, 2010. 256 с.

42. Освітня програма «Впевнений старт» для дітей старшого дошкільного віку / Н. В. Гавриш, Т. В. Панасюк, Т. О. Піроженко, О. С. Рогозянський, О. Ю. Харман, А. С. Шевчук / за заг. наук. ред. Т. О. Піроженко. Київ : Українська академія дитинства, 2017. 80 с.

43. Павелків Р. В., Цигипало Р. В. Дитяча психологія : навч. посіб. Київ: Академвидав, 2008. 432 с

44. Піроженко Т. О. Комунікативно-мовленнєвий розвиток дошкільника. Тернопіль : Мандрівець, 2010. 152 с.

45. Про дошкільну освіту : Закон України від 06.06.2024 № 3788-IX URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3788-20#Text (дата звернення: 01.10.24).

46. Про освіту : Закон України від 05.09.2017. № 2145-VIII. Дата оновлення 24.06.2020. URL:https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text (дата звернення: 09.10.2024).

47. Русова С. Вибрані педагогічні твори. Київ : Освіта, 1996. 304 с.

48. Смольникова Г. Вчимо дітей спілкуватися. *Дошкільне виховання.* 2004. № 9. С. 14–19.

49. Сухомлинський В. О. Серце віддаю дітям. Вибрані твори в 5-и томах. Київ : Рад. школа, 1997. Т. 3. 670 с.

50. Урунтаєва Г. А. Дитяча психологія : підручник для середніх навчальних закладів. Київ : Академія, 2006 368 с.

51. Ушинський К. Д. Вибрані педагогічні твори : у 2 т. Т. 1 : Теоретичні проблеми педагогіки. Київ : Рад. школа, 1983. 488 с.

52. Федорова М. А. Дошкільна лінгводидактика : навч. посіб. Житомир : Вид-во ФОП Левковець, 2022. 313 с.

53. Чулкова Г. Методика навчання діалогічного мовлення. Київ : Академія, 2004. 344 с.

54. Шиліна Н. Є. Формування мовленнєвої готовності дітей старшого дошкільного віку до навчання у школі : дис. … канд. пед. наук : 13.00.02 / Південноукраїнський держ. пед. ун-т ім. К. Д. Ушинського. Одеса, 2003. 321 с.

55. Я у Світі. Програма розвитку дитини від народження до шести років / О. П. Аксьонова, А. М. Аніщук, Л. В. Артемова, Н. В. Гавриш та ін.; наук. кер. О. Л. Кононко. Київ : ТОВ «МЦФЕР-Україна», 2019. 488 с.

56. Garvey C. Play. Oxford, 1977. P. 135–137.

ДОДАТКИ

Додаток А

Таблиця 1.2

Характеристика структурних компонентів ігрової діяльності

Рік життя	Характеристика структурних компонентів ігрової діяльності				
	Потреба у грі	Здійснення задуму	Виконання ігрових дій	Рольова взаємодія	Дотримання ігрових правил
Четвертий рік життя	Цікавість дитини до ігрової дії; цікавість дитини до спілкування з однолітками	Ігрові дії, спрямовані на виконання ролі; ігрові дії спрямовані на інших дітей	Ігрові та рольові дії проявляються через предметні дії; ігрові та рольові дії послідовні, виходять за рамки одного типу	Рольова взаємодія реалізується через іграшку, ролі не називаються; рольова взаємодія реалізується через відповідні ігрові ролі, ролі називаються, розподіляються між дітьми	Правила гри відсутні, порушення ігрових дій не сприймається фактично; правила гри окреслюються, але не виконуються, порушення ігрових дій помічається
П’ятий рік життя	Цікавість дитини до спілкування з однолітками; цікавість дитини до виконання ролі у спільній грі	Ігрові дії спрямовані на інших дітей; ігрові дії спрямовані на передачу ставлення дитини до інших учасників гри	Ігрові та рольові дії послідовні, виходять за рамки одного типу; ігрові та рольові дії різноманітні, визначаються однією роллю	Рольова взаємодія реалізується через відповідні ігрові ролі, ролі називаються, розподіляються між дітьми, рольова взаємодія реалізується через ролі, які визначаються й розподіляються дітьми до початку гри, з’являється рольове мовлення	Правила гри окреслюються, але не виконуються, порушення ігрових дій помічається; правила обговорюються; виникає бажання їх виконувати
Шостий рік життя	Інтерес дитини до виконання	Ігрові дії спрямовані на	Ігрові та рольові дії різноманітні,	Рольова взаємодія реалізується	Правила гри обговорюються, виникає

Продовження таблиці 1.2

	ролі у спільній грі; інтерес дитини до налагодження ігрових стосунків з однолітками	передачу ставлення до інших учасників гри; ігрові дії спрямовані на передачу ставлення до інших людей	визначаються однією роллю; ігрові та рольові дії спрямовані на партнерів по грі	через ролі, які визначаються й розподіляються дітьми до початку гри, з'являється рольове мовлення	бажання їх виконувати; правила чітко зазначені, ігрові дії їм чітка підпорядковані, за порушення ігрових правил дитину виключають із гри

Додаток Б

Таблиця 1.3

Класифікація дидактичних ігор за характером ігрових дій

(В. Аванесовою)

Класифікація дидактичних ігор за характером ігрових дій	
Ігри-доручення	базуються на зацікавленості дітей у взаємодії з різноманітними іграшками та предметами. Вони можуть включати дії, такі як добирання, складання, роз'єднання, з'єднання, нанизування тощо. Ці ігри сприяють розвитку дрібної моторики, уяви, а також формуванню перших навичок маніпулювання предметами, що має значення для розвитку мовленнєвих та когнітивних процесів
Ігри з відшукуванням предметів	передбачають несподівану появу та зникнення предметів. Такі ігри мають високий потенціал для стимулювання інтересу та уваги дітей, оскільки виникнення невідомого або прихованого елементу вносить елемент новизни та інтриги, що активізує пізнавальну діяльність та розвиває спостережливість
Ігри з відгадуванням загадок	включають елементи невідомості та здогадок, як-от ігри типу «Впізнай», «Відгадай», «Що змінилося?». Ці ігри є важливими для розвитку логічного мислення, збагачення словникового запасу та активізації мовленнєвих навичок, оскільки діти вчаться використовувати мову для опису та пояснення своїх думок
Сюжетно-рольові дидактичні ігри	в яких ігрові дії включають зображення різних життєвих ситуацій і виконання ролей, таких як покупець, продавець, вовк, гуси тощо. Такі ігри сприяють розвитку соціальних та комунікативних навичок, оскільки діти навчаються взаємодіяти в умовах реалістичних ситуацій, використовуючи відповідну лексику та граматичні конструкції, що є важливим для розвитку їх мовленнєвих і когнітивних здібностей
Ігри у фанти або в заборонений «штрафний» предмет (картинку)	додають елемент змагання та азарту, наприклад, скидання картки, утримання від сказання забороненого слова тощо. Ці ігри стимулюють вміння дотримуватись правил, розвивають уважність і пам'ять, а також заохочують до активної участі у мовленнєвому процесі

Додаток В

Таблиця 1.4

Класифікація словесних дидактичних ігор

(спрямованість на пізнавальну діяльність)

(за О. Сорокіною)

Класифікація словесних дидактичних ігор	
ігри-подорожі	їх мета – звернути увагу на те, що знаходиться поруч, але не помічається дітьми, допомагають розвивати вміння передавати спостереження та враження у зв'язному мовленні. У процесі таких ігор діти навчаються описувати предмети, явища, звуки, кольори та форми, що їх оточують, використовуючи нові слова і фрази
ігри-доручення	у яких ігрове завдання та ігрові дії ґрунтуються на пропозиції що-небудь зробити, сприяють розвитку мовлення дітей, оскільки в процесі виконання завдань вони вчаться формулювати свої дії словами, висловлювати прохання, давати короткі пояснення чи інструкції
ігри-припущення	де ігрове завдання виражене у самій назві, наприклад: «Що було б, якби...?», сприяють розвитку мовлення дітей, оскільки вони вимагають від дітей осмислення та формулювання припущень, що активізує їхнє логічне та креативне мислення. Такі ігри стимулюють використання умовних конструкцій, розвивають здатність дітей висловлювати свої ідеї та думки, зіставляючи знання з обставинами чи запропонованими умовами
ігри-загадки	розвивають здатність до аналізу та узагальнення, що сприяє активному розвитку мовлення дітей. У процесі розгадування загадок діти вчаться уважно слухати, мислити логічно та співвідносити ознаки предметів з їхніми назвами, що збагачує словниковий запас
ігри-бесіди	в основі яких лежить спілкування педагога з дітьми, а також взаємодія дітей між собою та з педагогом, значно сприяють розвитку мовлення дітей. Вони допомагають дітям удосконалювати навички ведення діалогу, слухати і відповідати на запитання, висловлювати свої думки та почуття, а також вчать аргументувати свої відповіді

Додаток Г

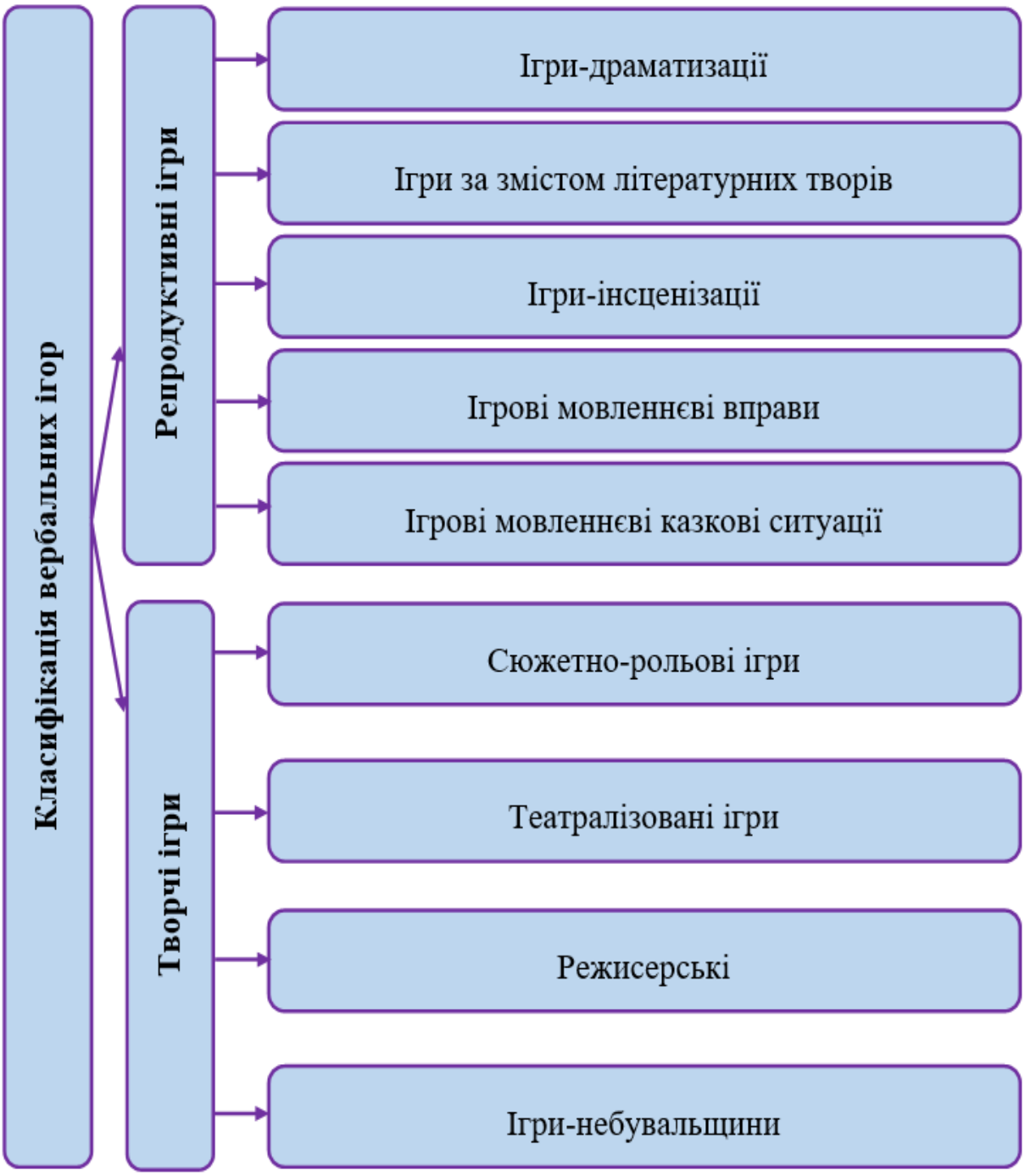

Рисунок 1.1. Класифікація вербальних ігор

Додаток Д

Рисунок 2.3. Якісні характеристики мовленнєво-ігрової діяльності дітей

Додаток Е

Рисунок 2.4. Принципи організації мовленнєво-ігрової діяльності

Додаток Ж

Таблиця 2.1

Поради для педагогів та батьків щодо організації мовленнєво-ігрової діяльності дітей старшого дошкільного віку

Створення сприятливого середовища для мовленнєвого розвитку	
Збагачення мовного середовища	Для розвитку мовлення дітей важливо створити середовище, яке стимулюватиме їх до активної комунікації. Включайте в повсякденні розмови нові слова, цікаві вирази, фрази, що містять розширені конструкції
Читання книг	Читання книг разом з дитиною дозволяє розширювати її лексичний запас і розвивати уяву. Після читання обговорюйте сюжет, ставте питання щодо персонажів та подій
Використання ігор для розвитку мовлення	
Ігри з ролями	Дітям старшого віку цікаво грати в рольові ігри. Придумуйте ситуації, де діти можуть «вживатися» в різні ролі (наприклад, лікаря, вчителя, продавця). Це дозволить їм застосовувати нові слова та конструкції в контексті.
Ігри на логіку і асоціації	Ігри типу «Що це?» або «Згадай слово» сприяють розвитку здатності до асоціативного мислення, формують мовленнєву гнучкість
Покрокові історії	Під час гри можна по черзі вигадувати історії, додаючи нові елементи до вже створеної, що сприяє розвитку фантазії і мовленнєвих навичок
Використання сучасних технологій	
Мовленнєві додатки та інтерактивні книги	Вони можуть бути корисними для підтримки інтересу до мовлення та активної участі в комунікаційних ситуаціях. Ігри, що поєднують навчання та розвагу, стимулюють дітей до самовираження.
Залучення до колективних діяльностей	
Дискусії та обговорення	Важливо заохочувати дітей до вираження своїх думок, висловлювання думок щодо певних тем. Це можна робити через колективні ігри або заняття, де кожен має можливість висловитися
Кілька етапів в діяльності	Для розвитку грамотності важливо не просто проводити один етап заняття, а збудувати послідовність дій, яка дозволить дітям дійти до певного результату. Це можуть бути ігри, що мають різні етапи та елементи, наприклад, планування, виконання завдань і підсумок
Особистий приклад	
Роль батьків і педагогів	Діти часто наслідують поведінку дорослих. Важливо показувати їм приклад грамотного мовлення, бути терплячими і слухати їх. Постійно підтримуйте діалог, давайте можливість висловити думки, навіть якщо вони ще не зовсім коректні
Активна участь у мовних іграх	Діти старшого віку люблять, коли дорослі беруть участь у їхніх іграх. Це може бути спільне читання, риторичні ігри або складання казок

Продовження таблиці 2.1

Розвиток емоційної сфери через мовленнєву діяльність	
Гра в емоції	Використовуйте ігри, що включають вираження різних емоцій через слова та міміку. Це допоможе дитині краще розуміти та висловлювати свої почуття, а також навчитися виражати їх через мовлення
Мовленнєві ситуації в реальному житті	Заохочуйте дітей описувати свої почуття, поведінку, реакції на певні події, що допомагає сформувати емоційну та соціальну компетентність.
Мотивація та позитивне підкріплення	
Позитивне підкріплення	Хваліть дітей за будь-які досягнення в мовленнєвій діяльності. Важливо використовувати похвалу, що не просто оцінює результат, а також підкреслює зусилля і прогрес
Індивідуальний підхід	Кожна дитина має свої темпи розвитку мовлення. Підтримуйте їх інтерес до гри, допомагайте створювати індивідуальні завдання, які допоможуть підвищити мотивацію до розвитку мовленнєвих навичок
Використання творчих завдань	
Творчі мовленнєві вправи	Заохочуйте дітей до складання історій, казок, опису подій. Це може бути цікава творча діяльність, яка буде сприяти розвитку не тільки мовлення, а й уяви
Створення колективних проєктів	Під час виконання спільних завдань діти розвивають навички співпраці, комунікації, а також покращують здатність до вербального самовираження

Додаток И

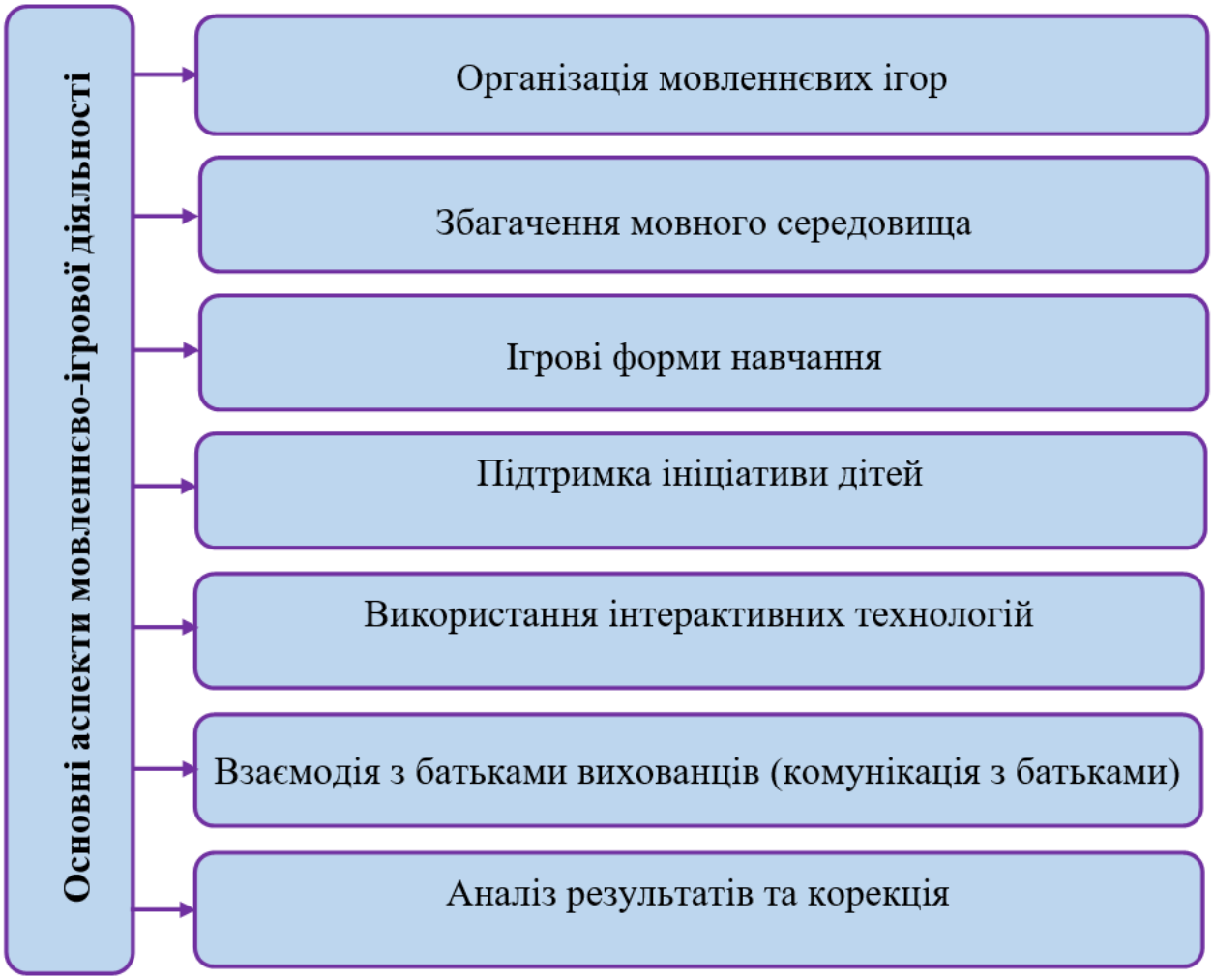

Рисунок 2.5. Основні аспекти мовленнєво-ігрової діяльності

Додаток К

Можливості та переваги використання інтерактивних дошок

Інтерактивні дошки є потужним інструментом для створення цікавих і ефективних методів навчання, які сприяють розвитку мовлення та когнітивних навичок у дітей старшого дошкільного віку. Вони дозволяють педагогам створювати інтерактивні ігри та завдання, що не тільки залучають дітей, але й активно стимулюють їхній інтерес до навчання, сприяючи глибшому засвоєнню матеріалу. Ось кілька розширених можливостей використання інтерактивних дошок у навчальному процесі:

Гра «Мозаїка слів»

Ця гра сприяє розвитку лексики та зв'язного мовлення у дітей. На дошці виводяться літери, з яких діти повинні скласти слова. Після того як слово зібрано, діти повинні проговорити його вголос, використовуючи його в реченні. Наприклад, якщо слово – «дерево», дитина може сказати: «На дереві ростуть яблука». Така гра допомагає дітям не лише розпізнавати букви, але й правильно їх поєднувати в слова, формувати граматичні конструкції та розвивати зв'язне мовлення.

Гра «Логічні зв'язки»

У цій грі педагог виводить на дошку картки з різними предметами або поняттями, а діти повинні визначити, як ці предмети між собою пов'язані. Наприклад, картки з образами собаки, хвоста, котика і шерсті – діти повинні з'єднати ці картки в пару: «собака – хвіст», «котик – шерсть». Це завдання стимулює дітей до використання асоціативного мислення, розвиває здатність встановлювати зв'язки між предметами і явищами, а також покращує їх мовні навички, адже вони повинні пояснити свої вибори словами.

Гра «Мовленнєвий лабіринт»

Ця гра є цікавою та динамічною для дітей старшого дошкільного віку. Діти повинні пройти через лабіринт, відповідаючи на питання або виконуючи

мовні завдання, щоб дістатися до кінця. Наприклад, педагог може задати питання: «Як називається тварина, яка живе в лісі і має роги?» або «Що треба зробити, щоб зібрати яблука з дерева?». У кожній частині лабіринту є мовне завдання, і правильні відповіді дозволяють дітям рухатися вперед. Це завдання не тільки тренує мовлення, але й розвиває логічне мислення, оскільки діти повинні аналізувати питання та знаходити правильні відповіді.

Гра «Склади слово»

Це завдання допомагає дітям тренувати орфографію, а також правильно вимовляти слова. Педагог виводить на дошку розрізані частини слів – наприклад, перша частина «ко», друга – «шка», і діти повинні скласти слово «кошка» (або «собака», «дерево» тощо). Після того як слово складено, діти повинні вимовити його вголос та використати в контексті. Це завдання допомагає дітям покращити граматичні навички та навички зв’язного мовлення, а також розвиває їхнє сприйняття звуків і букв.

Гра «Розпізнай звуки»

Використовуючи інтерактивну дошку, педагог може вивести на екран записи різних звуків: шум лісу, звук птахів, звук машини, гудок потягу тощо. Діти повинні вгадати, що це за звук, і назвати відповідний об’єкт або тварину. Ця гра допомагає розвивати слухове сприйняття, мовленнєву пам’ять і стимулює активне використання лексики, яка відповідає на поставлені запитання.

Гра «Магазин слів»

Діти можуть «покупати» слова, вибираючи їх на інтерактивній дошці. Наприклад, педагог може вивести картки з різними словами на дошці, і кожна картка буде асоціюватися з певним товаром. Діти повинні «купити» певне слово, після чого використати його в реченні. Наприклад: «Я купив яблуко і з’їв його», «Це синій автобус». Така гра дозволяє активно працювати з новими словами, вчити їх контекстуальне використання і розвивати мовлення через гру.

Гра «Вгадай слово»

У цій грі педагог задає питання або описує об’єкт, а діти повинні вгадати, про що йде мова. Наприклад: «Це тварина, яка живе в лісі і має роги» (відповідь – олень), «Це предмет, на якому можна писати» (відповідь – дошка). Гра дозволяє дітям активно використовувати вже знайомі слова і навчати їх новим, а також сприяє розвитку мовленнєвих навичок, таких як опис предметів або явищ.

Переваги використання інтерактивних дошок:

Інтерактивність та залучення: Інтерактивні дошки дозволяють зробити навчальний процес захопливим і цікавим для дітей, адже вони можуть безпосередньо взаємодіяти з навчальними матеріалами.

Покращення мовленнєвих навичок: Всі ігри з використанням інтерактивних дошок активно сприяють розвитку лексичного запасу, граматичних навичок та навичок зв’язного мовлення.

Розвиток когнітивних навичок: Діти вчаться аналізувати, розпізнавати закономірності, порівнювати та класифікувати предмети, що сприяє розвитку логічного мислення.

Мотивація та зацікавленість: Завдяки використанню сучасних технологій діти залишаються зацікавленими в процесі навчання, що підвищує ефективність навчального процесу.

Використання інтерактивних дошок у навчанні дітей старшого дошкільного віку є важливим елементом сучасного педагогічного процесу. Це не тільки сприяє розвитку мовлення, а й допомагає дітям формувати навички мислення, пам’яті, уваги і соціальної взаємодії.

Додаток Л

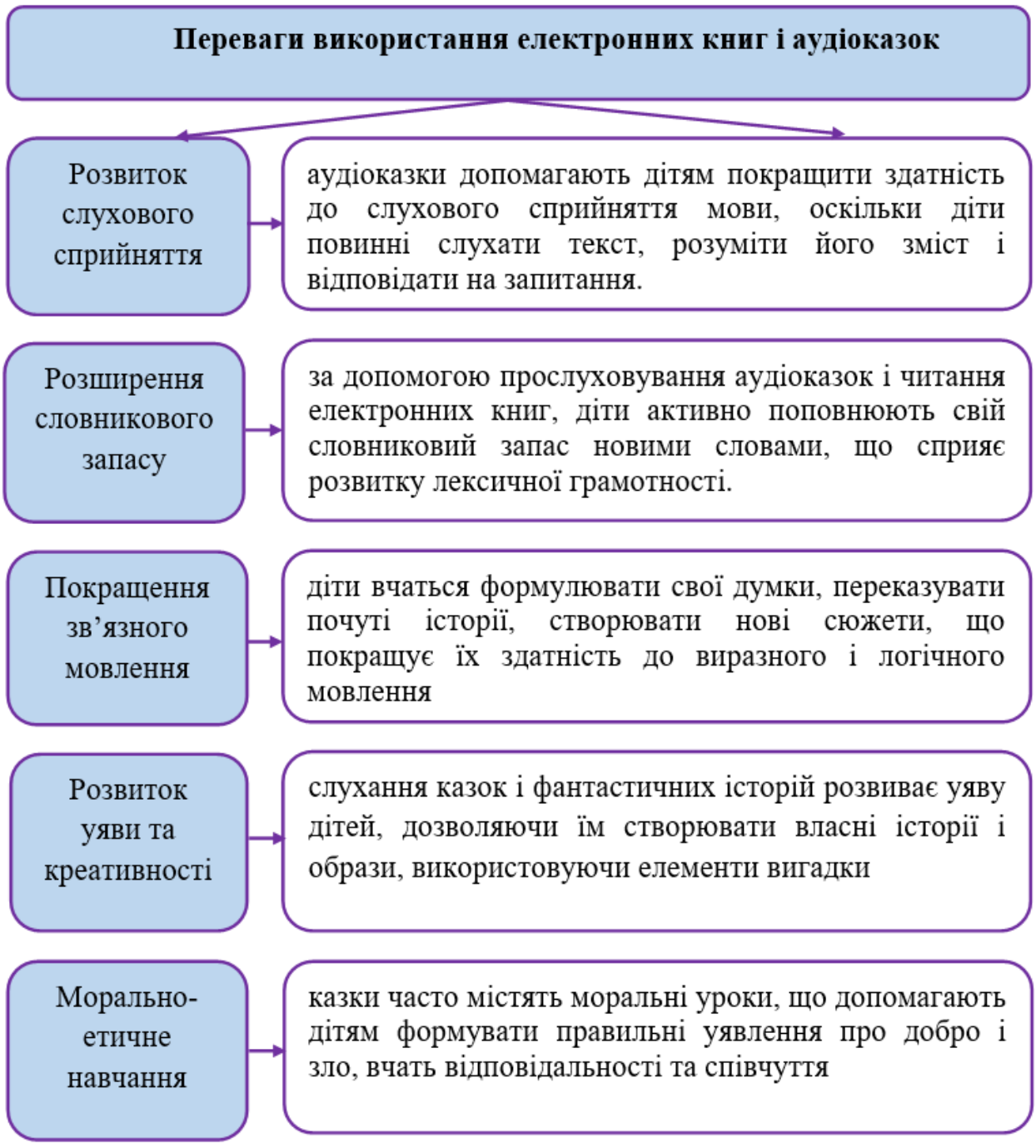

Рисунок 2.6. Переваги використання електронних книг і аудіоказок